

44.

8-ll.

22.

FARKAS. DÓZSA GYÖRGY

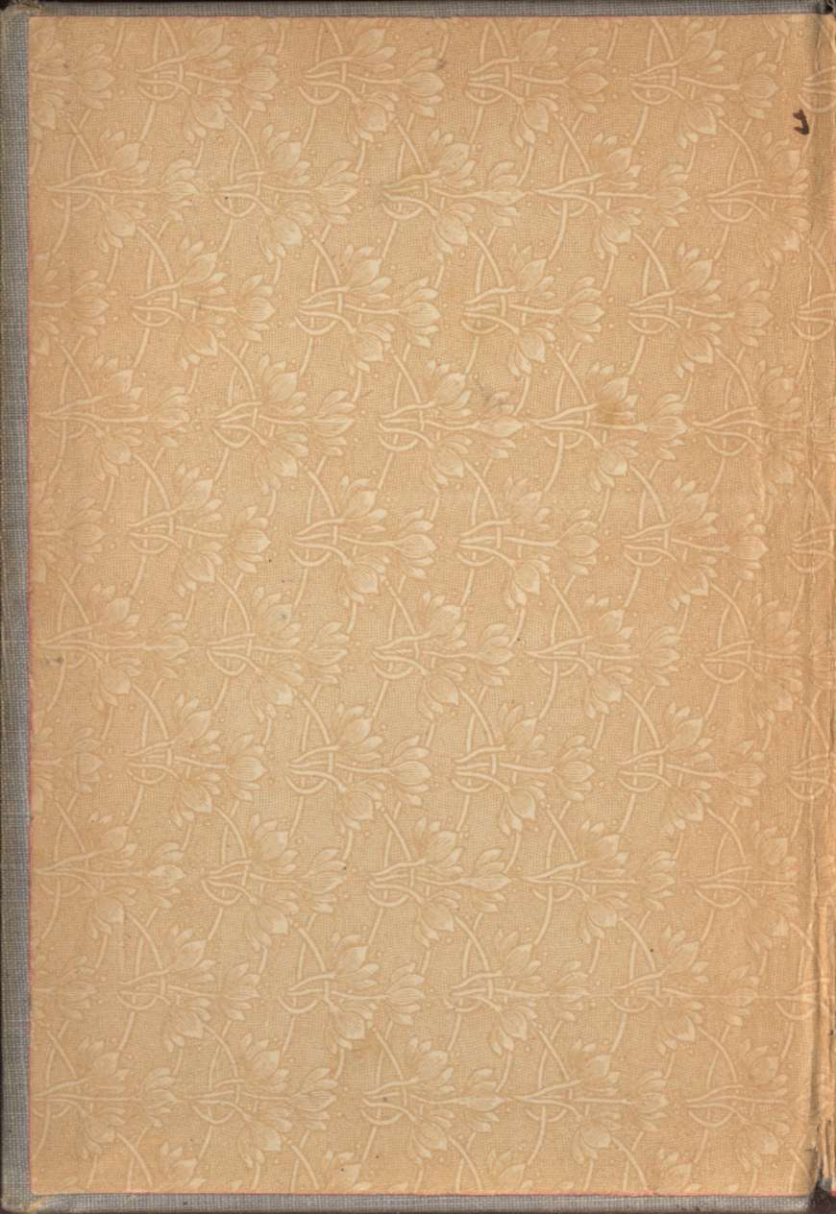

Farkas Emőd

Dózsa György

Tolnai Világ-Lapja ajándéka

~~6266~~

~~E 43.11~~

DOZSA GYÖRGY

A NÉPSZABADSÁG VÉRTANUJA

IRTA

FARKAS EMŐD

BUDAPEST, 1903

•MAGYAR KERESKEDELMI KÖZLÖNY•

VII., Károly-körut 9.

Dózsa György

a népszabadság vértanúja.

Nándorfehérvárnál, ahol annyi nemes magyar vér folyt el a nagy Hunyadiak diadalmas zászlój alatt, a török spáhik vezére a vitéz és hatalmas termetű Ali 1514. febr. 28-án habos fehér lován kivágtatott a vár előtti síkra. Lándzsája csillogott a hideg téli napfényben, vastag páncéljáról visszaverődött a tánczó napsugár. Paripája nagyokat szökellve, fujva és prüszkölve vágta föl a havat. A vár előtt török lovasság állott, farkas-szemét nézve a magyar csapattal.

Ali messze nyargalt híres arabs lován s lándzsáját arányos mozdulatokkal forgatva átkiáltott a magyarok felé.

— No, magyarok — hát senki se áll ki velem bajvívásra. Hol hát az a híres magyar vitézség?! Megaludt bennetek a vér?

A magyarok összenéztek. Egyik a másikat biztatta tekintetével. De mindegyik

hallgatott. Hiszen ez a rettegett török hős már annyi vitéz bajtársukat vágta le. Ahogy az a lándzsáját forgatja, az egyenesen boszorkányság. Hiába ellene az aczélos erő, ő győzi ügyességgel. Kifárasztja ellenfelét, aztán olyat döf rajta, hogy csak a más világon ébred föl.

De még a spáhik is mind olyan vitézek, hogy csak olyan hősök küzdhetnek ellenük győzelmi reménynyel, mint a magyar huszárok.

Ali kihívóan forgatja lándzsáját s hetykén tánczoltatja pompás paripáját. A magyarok sorából ekkor kiugrott egy pánczélos lovag. Középtermetű, tömzsi, széles vállu vitéz, szén-fekete lova ficzánkolva szökell előre.

Ali vezér megveregeti lova nyakát s a hófehér mén erre megáll, mintha csak oda-szegezték volna.

A török csaknem másfél fejjel nagyobb mint a magyar vitéz.

A török hős lándzsáját előszegzi s mosolyogva kiáltja a gyorsan közeledő magyar vitéz felé:

— No öcsém, megcsináltad-e a testamentumodat?

— Minek csináltam volna, te méggy előtt-tem ugyanis a másvilágra.

Ali felkaczagott, aztán arany-sarkantyuját lova vékonyába vágta. A paripa egy szempillantás alatt a magyar levante közelében termett. De mintha visszariadt volna annak fekete éjnél is sötétebb szemétől, villámokat szóró tekintetétől, hirtelen megtorpant s oldalt ugrott.

A magyar dalia egy szempillantásig gyönyörködve nézte a török pompás lovát, aztán össze csapott rettegett ellenfelével. Szikráztak, csattogtak a kardok, a török mestériesen vivott, de a magyar dalia is úgy forgatta fegyverét, hogy Ali nem férhetett hozzá. Egy negyedóraig tartott ez az izgalmas küzdelem. Végre oly erővel csaptak össze, hogy lándzsájuk ketté tört.

Egy szempillantás múlva már kard villogott a kezükben. A magyar levante szabályája széles volt és kemény, mint a bárd. A töröké igazi damaskusi acél, mely csak úgy szórta a szemkápráztató szikrát, valahányszor össze csókolódzott a magyar hős kardjával.

Ali fáradni kezdett. A magyar pedig oly könnyedén forgatta a kardot, mintha nád-vessző lett volna. Most már érezték, hogy egy-két perc alatt el kell dőlnie a szörnyű küzdelemnek. Összeszedték minden erejüket,

Ali egyet rántott lován, az féloldalt szökellt s a másik pillanatban olyan vágást mért a magyar mellére, hogy pánczélja is összehorpadt volna, ha a magyar hős föl nem csapja a török szablyáját.

Most aztán ő is rántott lován, kissé előrehajolt, aztán villámgyorsan kiegyenesedve, akkora csapást mért a töröknek pánczéllal vértezett felső karjára, hogy azt teljesen leszelte.

A török felhördült mint egy oroszlán, jobb keze a karddal együtt földre hullott, aztán ő maga is utána bukott.

Paripája szomoruan kapált első lábaival, mintha sirt akarna ásni hörgő gazdájának. A győztes dalia hozzáugratott és keresztül dőfte a vergődő Alit, hogy ne kinlódjon soká. Aztán leszállt nyergéből, hogy kiűritse a török mélységes zsebeit. Közben gyönyörködve nézte a legyőzött vezér remek harczy ménjét.

Amikor azonban meg akarta fogni, a paripa egyet rugott és elvágatott. A hős lovára pattant és sietett utána. El is érte a török csapat közelében, amelyet annyira megdermesztett vezérének eleste, hogy nem mert kopját emelni rá s a magyar levante az arabs mén kantárát a magáéval együtt

kezébe kapva, elnyargalt a magyar csapathoz.

— Éljen Dózsa György, éljen! — zúgott, rivalgott, most diadala érzetében a föllelkesült csapat.

Dózsa levette sisakját, pánczéliját, hogy kifujhassa magát. Kemény tusa volt és csak úgy csorgott róla a veríték. A magyar leventét körülfogták s boldogan szorongatták a kezét.

— Kapitány ur — ezért elhalmozza a király kegyeivel. Ali egyike volt a legnagyobb török hősöknek, akivel már senki se mert lándzsát törni.

— A szendrői vár őrsége nem mer többé mi felénk portyázni, mert lehullott a vitéz spáhik legfényesebb csillaga: Ali vezér.

Oda szólt hozzá Török Imre uram, a nándorfehérvári várparancsnok is, akinek mód nélkül megtetszett a levágott török vezér pompás paripája.

— Ez a mén téged illet, — mondá kezét nyujtva Dózsának, de ha elakarod adni, szívesen felajánlok érte száz aranyat.

— Mennyit, — kiáltott fel Dózsa — homlokát törölve.

— Kétszázat, — felelte a várparancsnok.

— Annyiért nem adom — válaszolta Dózsa.

Ugy nyargal ez a ló, mint a szélvész s okos, akár csak az ember. A szőre a legfinomabb selyem, a sörénye puhább a bársonynál. Hát még a lábai mily vékonyak s mégis csupa izom és erő.

— Adok érte 250 aranyat — szólt erre a várparancsnok, gyönyörködve legeltetvén szemeit a búsan nyerítő, gazdáját sirató paripán.

— Isten neki, — háromszázért odaadom, felelte Dózsa, bár így is nehezen válok meg tőle.

Kezet csaptak s a várparancsnok nyomban leolvasta a háromszáz aranyat.

— Telik neki, — mormolták az őrség tagjai, mert tőlünk vonja el azt.

— Meg nem is tart annyi embert, a menyire kötelezve van — morogták mások.

Dózsa zsebre vágta a nagy csomó aranyat, aztán bajtársait megvendégelte s a fényes győzelem örömére ő maga is nagyokat ivott. Török Imre pedig ezt mondta róla bizalmasai előtt:

— Ez a Dózsa, ha így halad — még megérjük, hogy jobb keze lesz a királynak. Azt meg kell adni, hogy erő és bátorság dolgában alig akad párja.

— Azt azonban aligha fogja neki el-

felejtteni a király, hogy egy nagyszebeni kereskedőt megölt és kifosztott.

— Bah, mikor volt az a Medgyes közelében elkövetett rablás. Utóvégre nemcsak egy rabló-lovag van az országban s aki annyi hőstettet visz véghez, mint Dózsa, az bőségesen lemosta magáról azt a nagy foltot. De még az se bizonyos, hogy ő fosztotta volna ki azokat.

— Dehogy nem, akkor csak nem irt volna rá Barlabási Lénárt erdélyi alvajda, Lázár Andrássra, hogy ne türjék Erdélynek ezt a «nyilvánságos rablóját», hanem oly példásan büntessék Dózsa György makfalvai székeltyt, amint azt nagy büne miatt megérdemli.

— Ő csak a szászokat bántotta, akikre nagyon haragusznak a székelyek, mert rosszabbak az izmaelitáknál.

— Az mindegy, akármilyen kapzsi is ez a kalmár nép, kifosztani mégse szabad őket.

— A vizsgálat mégis abba maradt, mert nem tudták reá bizonyítani, hogy ő volt a szebeni kalmár gyilkosa.

— Abba maradt persze, mert fegyvert fogott a török ellen és ezzel hallgatólagos bünbocsánatot nyert.

— Mai hőstetével pedig királyi kitün-

tetést fog nyerni. A törökök portyázási kedvét jó időre elvette s a szendrői várparancsnoknak alig ha meg nem küldik Stambulból a selyem zsinórt, a miért rögtön meg nem bosszulta a vitéz Ali halálát.

Dósa ezalatt vigan volt katonáival. A bor feltüzelte, s amikor székely vitézeivel koczczingtatott, büszkén kiáltotta:

— Ne busuljatok fiuk — lesz még nektek jobb dolgok is. Felmegyek Budára Ali levágott karjával, bemutatom a királynak s biztos, hogy nem csak megjutalmaz, de elő is léptet. Akkor aztán ti is jöttök velem, mert biz itt nagyon hideg a Török uram konyhája.

— Hideg bizony, — mondták a jó magyar vitézek, mert tulságosan maga felé hajlik a keze.

— Az igaz, de meg a nádor se igyekszik rajta, hogy Telegdy kincstartó uram pontosan kivehesse a hópénzt. Mindig adósuk az ország.

— Csoda-e, mikor a király is oly szegény, hogy a kincstári jövedelmeket is elzálogosítja, csak hogy udvarát fizethesse.

— Azám, mert a főnemesek kiszípolozzák a népet, ők pedig semmivel se járulnak a közterhek viseléséhez. Hanem majd fel-

nyitom én a király szemét. Ne nyuzzák a népet, ne fosszák meg csekély jövedelmétől s akkor az jószántából szívesen ad az országnak is a maga fölöslegéből.

— Mikor megy kapitány uram Budára?

— Addig, amig el nem rothad Ali vezér karja. Való épségében akarom bemutatni e diadalmi jelt ő felségének.

II.

Dózsa György másnap ajánló-levelet kért a nándorfehérvári parancsnoktól, aztán Ali kezét gondosan befáslizva, zsebében jó csomó arannyal elindult Budavárra. Itt először is a király tanácsadójánál, Csáky Miklós csanádi püspöknél jelentkezett.

A püspök, akinek már fülébe jutott Dózsa hőstette, nem a régi büneiért megvezekelt vitézt, hanem az állítólagos medgyesi kalózt látta benne s nyersen rárivallt.

— Mit, kelmed akar a király elé menni, aki jámbor kereskedőket fosztogat és gyilkol, de hiszen abból semmi se lesz, majd megmutatom én kelmednek, hogy merre vissz az út a Székelyföldre.

— Sohse mutassa püspök uram — tudom én azt magamtól is, felelte elvörösödve Dózsa,

azzal egyet rántott rókatorkos kaczagányán, összepengette a sarkantyuját s kemény léptekkel kifelé indult.

— Megálljon, — rivallt rá még keményebben a csanádi püspök.

— Nincs beszédem többé az úrral, — válaszolta büszkén az egyszerű nemes, azzal ismét sarkon fordult s kereste az ajtót.

— Na majd letöröm én a kelmed szarvát, sziszegte utána dühösen a püspök.

Dózsa hirtelen visszafordult.

— Lehet — morogta nyersen, hogy még találkozni fogunk, hanem majd én is így fogok bánni az úrral — fenyegette meg a dolyfös püspököt.

Aztán homlokát végig simítva, sietett Bakács Tamás esztergomi biboros érsekhez, aki csak egy szavazattal maradt kisebbségben a pápaválasztáson.

Szerémi, e korszak krónikása, írja Dózsáról, hogy Csáky dorgálása miatt «nagyon felindult, mert ilyen katonához méltatlan szavakkal még senki sem támadta meg.»

El is panaszkolta nyomban a rajta esett méltatlanságot a bibornoknak, aki ekkor már visszaérkezett Rómából a pápa felhatalmazásával, hogy *a törökök ellen Magyarországon keresztes hadjáratot hirdessen,*

Bakács, aki maga említi, hogy őt, kigunyhóból és közrendű családból, alacsony, vagyis nem nemes szülőktől származik, egész a bibornokságig magasztalta föl a kegyes gondviselés, nagyon népszerű volt az országban s a közrendű nemeseknek már születésénél fogva is igyekezett pártját fogni. Dózsa se csatlakozott benne, midőn panasszal sietett hozzá. A bibornok meghallgatta, nyájasan mosolygott, aztán karosszékébe ülve így szólt:

— Édes öcsém, te az én emberem vagy. Ali levágott karjáért kardot és arany-sarkantyut kapsz.

Dózsa boldogságtól eltelve nézett rá. A bibornok, aki halkán beszélt, de azt élénk kézmozdulatokkal kísérte, mosolyogva folytatta:

— Az ország nyög a kevély oligarchák telhetetlen pénz- és hatalom-szomja miatt. Egyfelől ők, másfelől a török nyomja, sajtolja a népet. Pedig hát, az állam oszlopa, ereje és legfőbb támasza a nép. Az az ország, ahol a nép koldus, elveszti legszebb koronáját, a függetlenséget.

— Ugy van, felelte mély meggyőződéssel Dózsa. Ahol a népnek jogai nincsenek, csupán terhes kötelességei, ott nem lehet hatalmas és egységes az ország, mert a nép.

millióiban van az erő, a hatalom s ha ezt kiszivják belőle, gyöngévé, közönyössé és tehetetlenné válik s azzal se törődik, ha feje fölött lángba borul a ház.

— Nyakunkon a török, a határszálen dul, fosztogat, rabol. Ugy tesz, mint a henczegő ember, ha látja, hogy megijednek tőle — vérszemet kap s egyre tovább merészkedik. Ma csak a határt pusztítja, holnap már az ország szívének szegezi ágyuit.

— De mit tehetünk ellene, mikor kötve vagyunk. Békét kötöttünk velük s meg se támadhatjuk őket.

— Ohó öcsém. Ellenségek között nagyon könnyű ürügyet találni, hogy a békét megszegjék.

— Tudom, de a magyar adott szavát mindig megtartja.

— Tartsa meg a török is — mért portyázik szüntelenül, mért veri fel folyton a végeket?

— Most már ő is beljebb vont a lófarkas zászlókat, mióta Ali elesett.

— Tudom, de ne feledd, hogy a pogány nem fog nyugodni addig, míg nagy sereget nem vezet hazánkra s azért nekünk kell megelőznünk őt.

— Most mikor oly pénzszüke van az

országban s a nép annyira el van nyomva, hogy sóhajtani se mer.

— Nem lesz elnyomva, ha a kereszt mellé áll. Kezemben a pápai bulla, mely feljogosít arra, hogy keresztes háborút hirdessek a pogányok ellen. A nép szívesen jó, hogy terheitől szabaduljon. Azonkívül a zsákmány is az övé s ha kedvez a szerencse, nemcsak névleg, hanem tényleg is konstantinápolyi patriarcha leszek.

— Adná az ég, de a népet nem oly könnyű seregestől fölkelteni. Az uraknak nem hisz, mert tudja, hogy mindig vele kapartatják ki a sült gesztenyét.

— Igaz, de vannak kivételek. Teszem azt, mindjárt te is. Akire minden bizonynyal hallgatni fog a nép.

Dózsa hiuságának és dicsvágyának nagyon hizelgett e beszéd oly kiváló egyházfejedelem ajkáról, aki csak egy hajszálon múlt, hogy pápa nem lett.

Az igaz, hogy midőn Rómába ment, oly káprázatos pompát fejtett ki, hogy a szegény olasz bibornokoknak szemük, szájuk elállt. Tamás bibornoknak még a szolganépe is csak úgy roskadozott az arany és ezüst súlya alatt.

A választás előtt ekkép pörölt vele az öreg György bibornok:

— Elmehetsz te a te gazdagságoddal — van annyi pénzem, hogy egész Rómát bevethetem vele. Tamás bibornok nagy hirtelen visszavágott:

— Nekem meg van annyi ezüstöm, hogy két esztendő alatt se verné ki kétszáz pénzverő.

A szavazás után, egy szavazattal kisebbségben maradván, dühösen így szólt György bibornokhoz:

— No ha én nem leszek — te se leszel — s a náluknál fiatalabb X-ik Leora szavazott, akit meg is választottak.

Ilyen hatalmas férfiú, aki a királynál is nagy kegyben állt, könnyen kielégítheti az ő dicsvágyát. Mindezt hamarosan átgondolta Dózsa s hálálkodva mondta:

— Kegyességed parancsoljon velem, én mint egyházam hű fia, vakon engedelmeskedem.

— El is várom tőled, édes fiam — szóla a bibornok, most pedig légy nyugodt, a király gazdagon megfog ajándékozni hőstettedért.

A bibornok ezzel egyet bízczentett s Dózsa kézcsókra járulva eléje — hajlongva távozott.

Pár nap múlva magához hívatta a bibornok, kezet fogott vele s rendkívül kegyesen így szólt hozzá:

— Fiam, a király magas kitüntetésekkel halmoz el tégedet. Sarkantyus vitézzé emel és sajátkezüleg űt lovaggá.

Dózsa meghajtotta magát.

— Köszönöm — szivből köszönöm emnencziádnak irántam való kegyességét.

— Kétszeres zsoldot, arannyal áttört biborruhát, aranylánczot, aransarkantyut, kardot és egy egész falut kapsz vitézségedért.

Dózsa csak a szemét meresztette. Egyszerre ennyi királyi kegy, ez több volt, mint amennyiről álmodni mert.

Csak hajlongott, mint szélben a fiatal fa s az ámulattól a hálálkodó szavak is torkán akadtak.

A bibornok figyelmesen vizsgálta az arczát s a hatással megelégedve, nyájasan folytatta.

— A király kegyes volt megengedni azt is, hogy nemesi czimered nándorfehérvári hőstetted örök emlékeül egy karddal levágott vérző kart viseljen.

— Ennyi kegyet valóban meg nem érdemeltem, kiáltott fel elragadtatásában az épp oly vitéz, mint hiu Dósa György.

— Ezenkívül kétszáz arany jutalmat utalványoz ki neked ő felsége s kitünteté-

seidet a legnagyobb ünnepélyességgel ő maga fogja átnyújtani neked.

Dózsa György szinte szédült a boldogságtól s csaknem magánkívül volt örömben. Nem tudta, mikép került haza. Szive lázasan vert, az arcza égett az izgalomtól. Milyen dicsőség is lesz az, ha a király ezernyi néptömeg lelkes éljenzése között nyújtja át neki vitézsége jutalmát. Hire, neve bejárja nemcsak az országot, de az egész világot.

Ha így halad, könnyen fővezérré lehet s ő fogja diadalmas kardjával mutatni az utat a pogányoknak a vad Ázsia felé.

A boldogság és dicsőség kettős mámorea forró napsugárként áradt el a lelkén. Gyönyörű diszruhát csináltatott magának, hogy méltóan jelenhessen meg a saját ünnepelésén.

Egy hét múlva aztán harsonák és sipok zendültek meg a Sz.-György téren. A várkapunál Bakács bibornok csatlósai álltak sorfalat ragyogó diszruhában. Remek diszhintókban jöttek az ország püspökei és főurai. Berizló Péter veszprémi püspök s egyuttal Horvát, Tót és Dalmát ország bánja, Zalkán László váczai püspök, Péter a szentgyörgyi és bazini gróf s országbíró, Te-

legdy István kincstárnok, Báthory György lovászmester, a kiket a fiatal főnemesek hosszú sora követett, köztük Bebek Ferencz és Drágfi János, a főasztalnok fia.

Mindnyáján gazdag aranyhimzésű, kincseket érő diszruhák fénylettek. A drágakövekkel kirakott menték, aranymarkolatu kardok, a vállra vetett nyust és czoboly prémes kaczagányok szemkápráztató színvegyületté olvadtak. Majd Bakács Tamás hintója gördült a Szt-György-térre, amelyet Rómából hozott. A hatalmas hintót hat hófehér ló vont, drágaköves aranycsótárok csillogtak rajta, a fedelén és oldalán bibliai idézetek voltak gazdag aranyczirádák közt, a kerekek küllői is arannyal voltak bevonva.

Utána az ünnepelt hős kocsija következett. A teret előzőnlő nép lábbhegyre állva nézte az egyszerű köznemest, aki a viharosan felzugó éljenzésre nyájasan köszöntgetett jobbra-balra.

— Eljen Dózsa György, a törökverő hős — harsogta ismételten az óriási tömeg, amely valósággal lázban égett.

Dózsa boldogan billegtette fejét s nyomon követte a bibornok hintóját, aki a királyi palota udvarára hajtatott. Itt már

töméredek főnemes volt összegyülekezve s várták Ulászló királyt, hogy a szokásos udvari szertartások között adja át az ünnepeletnek a kitüntetés jelvényeit. A király kamarása a római terembe vezette az urakat, amely Mátyás király diszterme volt s benne a sok értékes tárgy mind-mind a nagy nemzeti királyra emlékeztetett.

A terem középfalánál volt elhelyezve a királyi trón s Ulászló, az árnyék-király, a ki mindent jóváhagyván Dobzse Lászlónak gunyolta a nép, az ország zászlós uraitól kísérve a bibornok jobbán lépett a terembe.

A főurak kört képeztek a trón körül, bogláros kucsmáikat kezükbe vették, aztán Moré László kamarás előhozta a biborruhát, díszkardot, arany sarkantyut, a nemesség adományozásáról szóló nagy pecsétetes levelet s a bárgyu Ulászló felállva trónszékében, bágyadt hangon leolvasta a szeme elé tartott papirosról, hogy Dózsa Györgyöt, a kiváló székely hőst nándorfehérvári bravurjáért egy negyven kapus faluval ajándékozza meg, nemesi levelét megujítja, kétszeres hópénzzel jutalmazza s elvárja tőle, hogy e kitüntetésekre méltóvá teszi magát a jövőben is.

Azzal ismét beült trónszékébe, mire Szakmári György pécsi püspök és udvari kancellár kibontotta a hosszú papirtekercset és felolvasta az egybegyült főurak előtt a királyi adomány-levelet.

Ekkor Dózsa a trón elé lépett, térdre ereszkedett, a király lehajolt hozzá, nyakába akasztotta a nehéz aranylánczot, Moré ráadta a biborpiros mentét, az aranysarkantyut, végül a király e szavakkal nyujtotta át neki a diszkardot:

— Viselje dicsőséggel.

Dósa mélyen meghajolt, aztán fölkelte a földről s izgalomtól égő arczczal sietett a bibornokhoz, a ki saját hintóján kísérte haza.

A teremben álló főnemesség irigykedve nézte az egyszerü székely nemes többszörös kitüntetését, utat nyitott neki, de egyetlen elismerő vagy üdvözlő szóra se méltatta.

A kint álló nép azonban örömrivalgással üdvözölte s a hősnek ez talán jobban esett a királyi kegynél is.

III.

Medici János, mint pápa X-ik Leó, a tudományok és művészetek halhatatlan pártfogója nem örökölte elődeinek harcziasa-

gát. A béke és szeretet volt jelszava, hogy a művészetek virágozhassanak. A művészeti megújulás, a tudomány, festészet és irodalom bőkezű pártolására fordította millióit, nem pedig az egymást öldöklő harczra s e tekintetben óriási áldozatokat hozott.

Ki is ürült a pápai pénztár, úgy, hogy X-ik Leó a pogányok elleni hadjáratát is csak annyiban pártolta, a mennyiben ez tőle nagyobb áldozatokat nem kíván.

Igért ő ugyan pénzsegélyt, de ez pusztá ígéret maradt akkor is, a midőn Márton kanonokot küldte hozzá, ama kérelemmel, hogy legalább a papi tizedeket engedje át a hadviselés céljaira. Ezuttal arra is kérte, hogy fokozottabb mértékben foglalkozzék a magyarok ügyével, mert ez tulajdonképpen az egész keresztyénség ügye. Hiszen szóval és írásban épp a pápák hangoztatták mindig, hogy a magyarok a keresztyénség legkiválóbb és legbátrabb előharczosai. Nyujtson tehát segédkezet a pápa a szent ügy érdekében.

Leó pápa nagyon kegyesen válaszolt. Követedet — Márton kalocsai kanonokot is kihallgatva — szól válaszában — azonnal egész buzgalommal és odaadással intézkedünk, hogy semmit se mulasszunk el, ami

hazádnak védelmére s a keresztyénség közös ellenségeinek határaidról való elűzésére szükséges.

Ámde segély helyett — a papi tized átengedésén kívül — csupán vallásos vigasztalásban részesíté. Kegyesen biztatja, hogy nem a vitézek erejétől, számától és fegyvereitől, hanem az istentől kell várni a győzelmet.

Dávid és a macchabeusok, majd meg Kapisztrán János példájával lelkesíti őket. Az igaz, hogy már előbb tömérdek búzát és árpát, ezer font lőport, ugyanannyi ként, öt ezer font salétromot, számos ágyut és 2000 aranyat küldött a pápa a végvárak felszerelésére, azonkívül 20,000 aranyat tett le a király számára Velenczében, de midez csekélység volt a fényes porta megalázására.

Az ismételt segély sürgetésekre aztán Bakács Tamást küldte haza a pápai bullával, a mely a biborost teljhatalommal ruházván föl a keresztes hadjárat kihirdetésében, megbizsa segélygyűjtéssel; jogában áll alköveteket, helyetteseket és biztosokat kineveznie, teljes bucsut, bűnbocsánatot és örök boldogságot ígérnie mindazoknak, akik a török ellen fegyvert fognak.

Joga van itélni és kegyelmezni azok fő-

lött, akik a terv sikerét bármiképen kockáztatni, vagy megghiusítani akarnák. Bakács tavasz kezdetén már haza érkezett Budára, ugyanakkor, amidőn Dózsa György jött föl, hogy a király előtt tisztelegjen. Soha jobbkor nem jöhetett volna. A bibornok már ekkor azon törte fejét, hogy kit tegyen meg a keresztes hadak vezérének, mert hogy az országtanács elfogadja a keresztes hadjárat kihirdetését, abban nem kételkedett.

Hanem itt váratlan ellenzésre talált. Amidőn a pápai bullát felolvastatta, az országtanács tagjai szótlanul néztek egymásra. Fásult, hideg arcukon egyetlen örömsugár se villant meg. Erre felállt az érsek és hosszú beszédet mondott, amelyben őszintén beismerte, hogy a pápától segélyt hosszú ideig nem várhatnak, mert pénztára üres, sőt adósságokkal van terhelve.

Azonban, bár a törökökkel békét kötöttek, soha nem kínálkozott még ennél jobb alkalom hatalmuk megtörésére. A pogányok ugyanis belviszályba keveredtek egymással, a végvárakból könnyű szerrel ki lehet füstölteni őket, mert a maga bajaival elfoglalt portától a várőrségek nagyobb segélyt nem várhatnak.

Annyi bizonyos, hogy rendes sereg állítása, fölfegyverezése oly roppant költségekkel járna, amit az ország mostani szomorú helyzetében nem bírna meg, azonban ezt bőségesen fogja pótolni a pápai bucsulevél.

Az önkéntesek a teljes bűnbocsánat reményében ezrével fognak tódulni a kereszties zászlók alá s lelkesedésük fogja pótolni a fegyverzet hiányosságát . . Vezérről is fog gondoskodni, aki aztán begyakorolja s a lehetőség szerint fel is fegyverzi őket s a király és országtanács rendelete által kijelölt helyre vezeti a keresztieseket.

Megvan róla győződve, hogy az Ázsiában elfoglalt pogányokat a végekben annyira meg fogják verni, hogy hosszú időre elmegy minden kedvük az ország megtámadásától.

Igy beszélt az ország legelső főpapja, aki parasztsorból észtergomi érsekké lett s a pogány törököt mindenáron szerette volna megsemmisíteni. Nem mondta ki ugyan, de erősen számított a hatalmas Szapolyay-pártra is, amely nagyon elégedetlen volt a törökökkel kötött béke miatt. Ez a párt pedig az országtanácsban is többségben volt.

A bibornok után Telegdi István kincstartó emelkedett szólásra. Az őszbe vegyült, szép római homloku, szelid tekintetű, de erélyes és nagytekintélyű főnemes egész alakja, szeplőtlen multja tiszteletet parancsolt s a tanács tagjai a legnagyobb csöndben hallgatták.

— Látja — ugymond — hogy a többség a pápai bulla kihirdetését óhajtja, de ő előre is fölemeli ellene tiltakozó szavát.

A mostani nemesség képtelen megküzdeni az ellenséggel, a pór nép a folytonos bajok és zaklatások miatt el van keseredve s ha nagy tömegbe gyűjtik, nem a török; hanem az urak ellen fog fordulni. Mentsen meg az ég a belháboru iszonyaitól. Akár a nép, akár a nemesség győzne, vesztes csupán a haza lenne, amelyet könnyedén letiporhatna a török.

Aztán meg a törökkel való békekötésnek három évre szóló oklevelét csak az imént irták alá, ha tehát most a török ellen fordulnak, ezzel megszegik a békét s a pogányt a legirtózatosabb boszura sarkalják. Megengedi, hogy sok ezernyi nép gyűl össze, de ezek közt tömérdeken lesznek a hazulról elűzött tekergők, kasza, kapa kerülők, akiknek célja nem a haza megmen-

tése, hanem a zavarosban való halászás lesz.

De ha a becsületes jobbágyok is ezerével fognak tódulni a keresztes zászlók alá most a mezei munka kezdetén, mi következik abból? Az, hogy az urak erővel visszaakarják majd tartani őket s ebből oly vérengzések támadhatnak az egész országban, hogy lecsendesítésük sokkal nagyobb pénz és véráldozatokba fog kerülni, mint a török elleni hadjárat.

Ám jó! hirdessék ki a pápai bullát, de ne eredeti szövegében, hanem úgy, hogy aki az ország mai szomorú állapotában a török ellen való hadgyűjtésre aranyat, ezüstöt vagy bármi pénzzé tehető értéket ajánldékozz, az teljes bűnbocsánatban és örök boldogságban fog részesülni.

Igy aztán nem kell majd rettegniök a békeszerződés lejártától, három év alatt szervezett, jól begyakorolt és fegyverzett hadseregük lesz és bátran fölvehetik a harczot a pogány ellen. Aki hazájának függetlenségét szíven viseli, annak nem szabad ez áldozatoktól visszariadnia.

A beszéd mély benyomást tett az ország-tanács tagjaira, de az árnyék- király, ki a tanácskozásban elnökölt, a pápai bulla ki-

hirdetése mellett foglalt állást, mire a nagy többség is elfogadta a bibornok indítványát s elhatározták, hogy a pápai bullát eredeti szövegében hirdetik ki.

— Csak meg ne bánjátok — szólt keserűen Telegdi, hanem akkor már bizonyosan késő lesz.

Ama ellenvetésére, hogy a hadviselés a legrútabb békeszegés lesz, Bakács Tamás azzal érvelt, hogy hiszen a keresztesek nem a király, hanem a pápa katonái lesznek s így nem szegik meg a békét.

A pápai bullát husvét vasárnapján 1514. ápr. 16-án hirdette ki az érsek a budai várpalota Szent-Zsigmond templomában. Eleinte nem nagy lelkesedés mutatkozott az eszme iránt. A lovagias nemzet nem tudta magát oly könnyen tultenni a pecséttel erősített adott szó szentségén, mint a bibornok. A papok azonban, akik csaknem szintugy érezték a főurak mindent magába szívó kapzsiságát s korlátokat alig ismerő hatalom szomját, mint a szegény elnyomott jobbágy nép, mindenfelé nagy buzgósággal hirdették a pápai bucsulevelet s azt olyan magyarázatokkal kísérték, hogy sokan kedvet kaptak a vörös kereszt feltűzésére.

Egy hét múlva azonban még mindössze

nehány száz fegyveres gyűlt a rákosi táborba, a többiek utban voltak, de nem siettek. Általában azt tapasztalta a bibornok, hogy a keresztes hadjárat eszméje nem népszerű az országban. Olyan hatalmas eszü és találékony férfiú azonban, mint ő, könnyen fordíthatott a dolgon. Hiszen már jó előre gondolt rá, hogy mikép lehet ezen tervet népszerűvé tenni. Nem kell más hozzá, csak a népből való fővezér.

Miért halmozta el kitüntetésekkel Dózsa Györgyöt? Csak azért, hogy szükség esetén föltétlenül számíthasson rá. Előbb azonban a királylyal kellett megbeszélnie a dolgot. De őt rábeszélni nem sok fáradságba került. Az árnyék-király, aki nem szerette, ha rendes megszokott, egyhangu életéből bármivel is kizavarták, amit tanácsosai ajánlottak, mindenre azt mondta, hogy jól van!

Nem is volt annyi tolvaj és naplopó az udvarnál, mint ő alatta. Here volt a király és egész környezete. Sokszor már kölcsönvett pénzből, vagy ami még annál is rosszabb, zálogba tett tárgyakért kapott aranyakból került hus a magyar király asztalára. Ilyen égbekiáltó pipogyaság és gyá-

mortalitás mellett nem csoda, ha fejére nőttek az oligarchák. A Perényiek, a Szapolyaiak, Báthoriak, Bornemiszák megannyi királyoknak képzeltek magukat s a zsarnok szivü Báthori fennen hangoztatta, hogy két feje legyen annak, aki ellene Budán panaszkodni mer.

Ezekre nem gondolhatott a bibornok, midőn fővezért keresett, mert a nép félt tőlük, már pedig akitől félünk, azokért nem lelkesülünk. Olyan önzetlen nagy lelkek, mint Hunyadi János vagy Kapisztrán János e korban nem voltak, azért csak olyan ember felelhetett meg, aki hős és a népből is való és nemes is, hogy összekötő kapocs lehessen a nép és középnemesek között. Ilyen pedig csak egy volt a bibornok szemében: Dózsa György.

Maga kereste fel Dózsát, akivel Szerémi tudósítása szerint hamar megegyeztek. Április 24-én Szent-György napján ruházta rá a fővezérletet. A Szent Zsigmond templomban ünnepi misét mondott, amelyről azonban hiányzott a királyi udvar s a tiz társával együtt megjelent Dózsát az oltár elé szólítva az ő és társainak mentéjére saját szabójával varratta föl a vörös keresztet, kezébe adta a nagy vörös keresztet és ál-

tala felszentelt fehér zászlót, megáldoztatta őket s hosszú imát mondva a hadjárat szerencsés lefolyásáért — isten nevében táborba szállásra buzdította őket.

Dózsa Székely György tehát, a végek lovaskapitánya egyszerre egy önálló sereg fővezére lett. Nagy kitüntetés s rendkívüli bizalom jele, amivel ha visszaél, lángba borítja az egész országot.

IV.

Az ünnepélyes szertartást nagy népgyűlés követte, amelyen Bakács gyűlölettől izzó beszédet tartott a lelketlen pogányok s főleg a szultán ellen, aki nem riadt vissza a szörnyű apagyilkosságtól se, csakhogy trónra juthasson. Ő a legveszedelmesebb elensége a népek szabadságának s a kereszttyén államoknak. Bárhova tekintenek, mindenütt a török barbárság elszomorító jeleivel találkoznak.

És ime, a Szent atya most a magyar népet tünteti ki azzal, hogy a pogányt megleczkéztessék s érdeme szerint megbüntessék. Nem Ulászló királynak, nem hálandó embernek, hanem a Krisztusnak katonái ők most s látja mozdulataikról, szemük lángo-

lásáról, hogy e hadjáratot őseikhez méltó dicsőséggel akarják megvívni és befejezni.

Alig lesz ennél valaha emlékezetesebb háboru. Az egész keresztyénség magasztalva fogja emlegetni a vitéz magyar népet, amely az Európára rontó pogányok hatalmát megtöri. Szent és magasztos az a cél, amely buzdító példaként lebegjen előttük. Mutassa meg a nép, hogy többre becsüli a hősi halált a gyalázatos szolgaságnál. Tőle vegyenek példát a többi népek is, hogy inkább a harczmezőn esnek el, hogy sem megfutamodjanak.

Ez a lelkesítő beszéd, mely telve volt szónoki fogásokkal, nem tévesztette el hatását a népre. A paraszt-bibornok különben is értett a nyelvükön és könnyen szívükhöz tudott férkőzni. A népből való fővezér pedig népszerűvé tette a vakmerő vállalkozást, mely ha Bakács bibornok terve szerint sikerülhetett volna, azt a halhatatlan érdemet nem lehetett volna soha elvitatni tőle, hogy megmentette az ország függetlenségét, amelyet tizenkét év múlva a mohácsi sikon oly sok ezer magyar daliával együtt eltemettek.

A bibornok célja magasztos volt, de az alkalom időszerűtlen, az eszközök pedig,

eltekintve a békeszegéstől, rosszul voltak megválasztva s nagy eredményekkel nem biztattak. Ha legalább néhány, a nép által is tisztelt tekintélyes főnemest is belevont volna a mozgalomba, talán felnyílt volna az örökösen villogó főurak szeme s jobbágyaikat szívesen engedték volna a harczmezőre. De így, mindjárt a kezdet kezdetén megvolt az ok a tömegesen gyülekező kereszteshad iránti ellenszenv.

Dózsa gazdagon megvendégelte a népet, nyilván a bibornok feneketlen kasszájából. A jobbágy nép nem sokat veszthetett, inkább csak nyerhetett a táborba szállás által.

Dózsában biztosítékot látott arra nézve, hogy a polgári elnyomatásból nem kerül katonai rabszolgaság alá. Hiszen évszázadok óta most történt először, hogy az elnyomott népet is megkérdezték, akarja-e, hogy hazája szabad legyen, akarja-e megtörni a pogánynak fenyegetően növekvő hatalmát. Ő reá apelláltak, mint akiben a nemzet erejét, az országnak legbiztosabb támaszát látják.

Hogyne tetszett volna ez neki! Hiszen ez a népszabadságnak távolban derengő hajnalhasadása volt. A lánczok szakadását látta ebben, ama rozsdás lánczokét,

amikkel a nemesség évszázadok óta fojtogatta. Most vehet először szabadon lélegzetet. Álmokat, ragyogó álmokat festett magának jövőjéről, amikor ő is olyan ember lesz, mint a nemes. A törvény előtt egyenlő lesz vele, gyermekei előtt nem lesz elzárva a boldogság utja, a tehetség, a vele született ész nem fog elveszni az örökös földturásban, hanem szabadon érvényesülhet ezentul. Megszűnnek az előjogok, a kiváltságok, az aránytalan terhek, nem lesz igavonó barma a nemességnek, hanem az is osztozik vele a terhekben.

Álomnak szép volt ez, de csak több évszázad múlva, a lánglelkű Kossuth Lajos alatt vált édes valósággá. A kibontott kereszties zászló alá tehát tömegestől tódult a nép. Azt hitte, hogy mint a világot Krisztus kisenvedése és halála, úgy fogja őt is megváltani kisenvedéseitől a dicsőséges halál s utódai boldogok lesznek a szabad hazában. De voltak kiváló férfiak is, akik eleinte lelkesedtek az eszméért, a török uralom és fenyegető iga megtöréseért. Hanem ezek kevesen voltak s a bibornok személyes befolyása alatt állottak. A rákosi táborba nagyszámu gyalogon kívül mindjárt az első napokban 300 jó lovas is érkezett. Itt a

bibornok ujra kihirdette a pápai bullát, meghagyta nekik, hogy mellükre vörös keresztet varrjanak s lelkükre kötötte, hogy Dózsának minden parancsát szentül megtartsák.

Dózsa is beszélt hozzájuk s biztosította őket, hogy ha engedelmeskedni fognak s a fegyelmet át nem hágják, nem lesz okuk megbánni vallásos lelkesedésüket, mert a méltó jutalom nem marad el.

A sereg napról-napra nőtt, mert ugyanazon napon, amelyen Bakács a Szent Zsigmond templomban hirdette ki a keresztes hadat, Frangepán György érsek Kalocsán, Perényi Ferencz püspök Nagyváradon, Szakmár György püspök Pécsen, Beriszló Péter püspök Veszprémben, Gosztonyi János püspök Győrben, a csizmadia fiából püspökké lett Zalkán László Vácson, Csáky Miklós püspök Csongrádon, Podmaniczky István püspök Nyitrán hirdették ki a pápai bullát.

Hasonlóan tettek Várdai Ferencz erdélyi, Erdődy János zágrábi, guti Ország János szerémi, Gilbárti Keserű Mihály boszniai, Egervári Bereczk tinnini püspökök.

Az egyháznak a hitetlen törökök elleni buzgósága nem is maradt hatás nélkül, bár akadtak papok, akik már csak akkor hirdették ki a keresztes hadjáratot, amikor a

kormány már ismételten betiltotta a keresztesek gyűjtését. A legtöbb keresztes Rákoson, Pest külvárosaiban, továbbá Váradon, Kalocsán, Bács és Fehérvár környékén gyűlt egybe. Nagyon sok község biráival és esküdtjeivel együtt szállt táborba, sőt jelentékeny számmal sereglettek a keresztes zászló alá morvák, csehek és lengyelek is.

A tömeget gyűlevész nép alkotta, amely gróf Teleky a Hunyadyak történetirója szerint, papokból, barátokból, tanulókból s parasztokból állott, de némely vidékről, így Szatmárból a gécsei és a máramarosmegyei nemesek nagyrésze is csatlakozott hozzájuk.

Tanítók és iparosok is nagy számmal voltak a keresztesek között s a földmivesek és jobbágyokból álló tömegben a papokkal együtt ők képviselték az értelmiséget.

Kiváltképpen a diákság tanusított nagy lelkesedést az eszme iránt, ami kitetszik abból is, hogy pl. a krakói egyetem 25 magyar tanulója mind hazajött Ambrus ványai pap vezetése alatt, aki később az irni-olvasni se igen tudó Dózsának íródeákja lett.

A papok az összegyűjtött népet többnyire maguk vezették a táborba s ott is maradtak velük jó és balsorsukban egyenlően osztva.

A keresztesek számáról megbízható adataink nincsenek. Egyes történetírók egészben véve tizezer főre, mások 30—40 ezerre, ismét mások 70—80 sőt 100 ezerre is teszik. Valószínű, hogy a középszám jár legközelebb a valósághoz. Istvánfi a Pest körül összesereglettek számát negyven ezerre teszi, míg a más vidékeken gyülekezők száma csak taláломra állapítható meg. Egyesek szerint ez is lehetett ugyanannyi.

«Oly önkéntes hadsereg ez, mondja egy történetíró, melyhez hasonló erősségűt a magyarok rég ideje nem állítottak már föl, mely Ulászló minden kérelme és fenyegetése nélkül jött össze s melyet a jámbor Kapisztrán hősivé lelkesített, Mátyásnak teremő lelke katonasággá képezett s a rettentő Kinizsy Pál győzelemről győzelemre vezetett volna.»

Persze a népsereg fegyverzete nagyon hiányos volt s legnagyobb része csak kaszákkal, vasvillákkal, cséphadarókkal volt ellátva s dzsidája, kardja, puskája, szekerczéje csak nagyon kevésnek volt. A fegyverforgatáshoz se értettek s Dózsa nagy szorgalommal gyakoroltatta őket.

De hát fő volt az elszántság és a lelkesedés. Századok mulva a muszka ellen hirdetett általános népfölkelés alkalmával is

azt hirdette a kormány kiáltványa: «Kaszával, baltával, bottal, kővel s mivel lehet, keljen fel a nép s megvédheti magát.»

Azokat, a kik nagyobb tömeget vezettek a táborba, Dózsa megtette csapatparancsnokoknak s táborkarát ő maga szervezte. Testvéröccsét Gergelyt azonnal alvezérnek tette meg. A kik már értettek a fegyverforgatáshoz, azokat felfegyverezte s a «gyülelész» hadnak katonai formát adott. Az egy vidékről jötteket a gyorsabb mozgulatok végett kisebb csoportokra osztotta, a kik aztán maguk választották zászlótartóikat, kapitányaikat, hadnagyaikat és altisztjeiket.

Dobosokat és trombitásokat képeztetett ki s minden önálló csapathoz hármat-négyet osztott be közülök, szóval mindent megtett, hogy fegyelmet tartó rendes hadsereggé képezze a kereszteseket.

Nagy befolyása volt rájuk s roppant tekintélye lehetett előttük, mert irva maradt ránk, hogy parancsainak körömszakadtig engedelmeskedtek.

Figyelme mindenre kiterjedt. Serege először csak két fegyvernemből állott: gyalogságból és lovasságból, de csakhamar kiképezte a tüzérséget is, sőt még műszaki

csapatokról is gondoskodott, különben nem vivhatta volna rendszeresen a temesvári erősséget.

A táborban nagy volt a lelkesedés, meg a harczy vágy. Először lévén önálló hatáskörrel felruházva az elnyomott nép, megakarta mutatni az uraknak, hogy mire képes. A közkedveltségnek örvendő vezér pedig mindnyájukat bizalommal töltötte el. Nagyon megkönnyítette Dózsa munkáját az, hogy neki csak a sereg rendezésével s begyakorlásával kellett foglalkoznia, a toborzást elvégezték a papok és tanítók helyette. Leghiresebb volt köztük Mészáros Lőrincz czeglédi lelkész és Aszalai Kecskés Tamás, akik magukat túlmerészen a keresztesek fejedelmeinek nevezték s a maguk nevében tudatják a néppel, hogy aki részt vesz a keresztes hadban, feloldoztatik minden bűntől.

Még azoknak is teljes bűnbocsánatot hirdettek, akik nem személyesen jelennek meg a táborban, hanem csak helyettest küldenek. Akik szekeret, lovat, pénzt, élelmi-szert, vagy fegyvert küldenek, szintén bűnbocsánatot kapnak az esztergomi érsektől, maguk, fiaik és unokáik számára is.

Aki azonban valakit áldozatkészségében

meggátol, kiközösítették s mint az ördögnek fiát, csupán a pápa oldhatja föl bűnei alól. Azt pedig egyáltalán ne tűrjék, hogy a szent czélra adományozott pénzeket az adószedők elkobozzák. Akik a keresztesek számára élelmiszert, vagy más egyebet szállítanak, azok sehol se fizessenek vámot, erőszakkal azonban senki még csak egy tojástart se vegyen el, hanem illendően fizessen meg mindenért.

Ilyen fanatikus eszközökkel dolgoztak a papok, mind ama hitben, hogy a pogányokat kiverik az ország határáról, sőt diadalmasan vonulnak be Konstantinápolyba is. A törökök azonban nagyon is gyorsan értesültek a békeszegésről s be se várva a támadás megkezdését, maguk mentek át támadásba s a dalmáciai Tinnint vették erős ostrom alá. Pedig ha ez hatalmukba esik, a természetes akadályt képező Kerka vizének jobb partjára jutnak, a honnan már könnyen betörhetnek az ország délnyugoti részébe.

Érezte e veszély nagyságát a bibornok is s mindjárt a toborzás kezdetén kereste a hatalmas Velence barátságát, a melytől pénzt is szeretett volna kölcsön venni.

A velencei tanács azonban elutasító vá-

laszt adott, mert ő 1413-ban tartós békét kötött a törökkel. A köztársaság tehát nem volt hajlandó békeszegésre, de még kölcsönt se adott, avval mentegetőzve, hogy az öt évi háboruszkodás nagyon kimerítette pénztárát.

Később újabb alkudozásokba bocsátkoztak Velenczével, de időközben olyan események szintere lőn az ország, ami a kormány figyelmét egészen más irányba terelte.

V.

Itt volt a tavaszi munka dandárja. A jobbágyság pedig a helyett, hogy a mezei munkát végezte volna, a keresztes zászló alá tódult. A földesurak az égető munka idején úgyszólván magukra maradtak, mert csak az öregek, nők és gyermekek nem vonultak el a keresztesekkel.

Pedig hát a jobbágyok dologra, robotra voltak kötelesek s a megrémült földbirtokok a családjuk meglátogatására visszatérő, vagy még csak utban lévő kereszteseket minden áron vissza akarták tartani a táborba szállástól.

Az engedetlenkedőkkel szemben tettelességre ragadták magukat, sőt nem egyet

ki is végeztek. Akik pedig már a táborba vonultak, azoknak ártatlan családján boszulták meg magukat. Résztint kikergették őket, résztint pedig minden kedvezményt megvontak tőlük. Ez igazságtalan eljárás felháborította a kereszteseket, akik elvégre a táborban is folyton talpon voltak, hogy harczra készen indulhassanak a törökök ellen.

Ők hazájukért akartak harczolni. A nemesek pedig a saját zsebüket féltették, bár az otthon maradt családtagok szívesen dolgoztak volna az elment jobbágyok helyett. Az igaz, hogy munkájuknak kevesebb lett volna a látszatja, mert az erős, fiatal nép többnyire hiányzott közülök.

A nemesek sanyargatásai s igazságtalan eljárása miatt a keresztesek mind sűrűbb panaszszal fordultak Dózsához, aki viszont a bibornokhoz fordult, hogy a nemeseket emberségesebb eljárásra bírja. Ámde az országnagyoknak elsőbb volt a saját, mint a haza érdeke s keresztül vitték, hogy a kormány tiltsa el Dózsát a keresztesek további toborzásától, sőt reá is parancsolatott, hogy az egybegyűltekkal haladéktalanul vonuljon le Dalmáczíába a törökök ellen. Szóval a főuraknak borsódzott a háta

az újabb hadviseléstől s a tizenkettedik órában le akarták fujni az egész háborus mozgalmat.

Dózsa pedig épp ez időtájt íratott levelet Ambrus pap által a bibornoknak, a melyben így szól: «Már a mennyire lehet, a sereggel induljon utánam szentatyaságod, mert van már tizezer lovasom — és — ezer gyalogosom s én azt patriarchaságába, Konstantinápoly városába akarom vezetni.»

Hanem hát máskép határozott Dózsa, mihelyt látta, hogy a főnemések részint kaptiságból, részint féltékenységből minden követ megmozgatnak, hogy a háboruból ne legyen semmi s a keresztesek vagy a határszáron vesztegeljenek, vagy pedig hazaszéledjenek.

Az első lökést a belháborúra a seregben nagy számmal levő hussziták adták meg. Az új vallás követői ugyanis nagy számmal voltak a váradi egyházmegyében s a felvidéken is, bár a Mátyás korabeli üldözések alatt meglehetősen megritkultak.

Morvaországból nagyon sok huszita jött át testvéreik támogatására s ezek azzal ámitották a hiszékeny magyar népet, hogy mióta a csehek az apostoli széktől elsza-

kadtak, harczaikban mindig győztek; azóta sohase pusztított köztük járványos betegség, jégeső s pusztító zivatar sohase tette tönkre vetéseiket és semmi kárt se szenvedtek, pedig azelőtt nekik is volt mit türniök, most azonban a tizedfizetéstől s egyéb terhektől is megszabadultak.

Uj dolgok voltak ezek a vallásos magyar nép előtt. Nem is akartak eleinte hitelt adni nekik. Pedig hát a főpapok önkénye miatt az alsó papság is együtt nyögött a néppel. Ha azok és a főnemesek elszedtek a jobbágytól mindent, mit kérhettek tőle ők, az alsóbbrendű papok, akik szintén a szegény nép fiai voltak. Koldusok voltak ők is, mert csak nem vehették el a szegény jobbágyoktól a koldusbotot is. Akadt már ez időben magyar főpap is, aki az egyházreformációt sürgette. Gosztonyi János győri püspök volt ez, de szava elhangzott, a nélkül, hogy nagyobb hatása lett volna. Pedig egy pár üdvös reform elejét vehette volna a bekövetkezett vallásháborúknak és Krisztus nevében folytatott nemzetirtásnak.

A Dózsa táborában levő alsó papságot rendkívüli módon elkeserítette az, hogy a felszított harczy kedvet s az ez által föl-

lendült vallásosságot mesterségesen elnyomni és lelohasztani akarták a hatalmasok s az övékkel együtt nőtt a nép haragja is, amelynek szeme hamarosan felnyílt s belátta, hogy a főurak és főpapok tulságos hatalmának megtörésével sokkal jobb helyzetbe juthatnának. Az alkalom is csábitott arra, hogy eredeti céljuktól messze térve, azok ellen forduljanak, akiknek javáért tulajdonképpen táborba szálltak s harczolni akartak.

Az izgatók élén a czeplédi pap, Mészáros Lőrincz állott. Ez a férfiú igazi tipusa volt a forradalmi hősöknek. Jövedelmező plébániája volt, de a pápai bulla kihirdetése után kétezer kereszttest toborzott s bucsut mondvá plébániájának, a nagyszámu keresztessel Dózsa táborába vonult.

A fővezért régebbről ismerte s legbizalmasabb embere lőn. Férfikora delén állott, kitűnő és tüzes népszónok volt, aki hangjával viharként tudta felkorbácsolni a szunnyadó emberi szenvedélyeket. A mellett kiváló természetes ész s diplomáciai furfang és simaság párosult benne s Dózsának első tanácsadója volt, aki nagyban befolyásoltata magát általa.

Tekintélyét a keresztes hadak előtt az is

bizonyította, hogy a földesurak büntetései s erőszakos visszatartásai miatt panaszkodó jobbágyok először is hozzá fordultak segítségért.

Lőrincz pap aztán e sérelmek miatt haditanács tartására buzdította Dózsát, amelyekről Betinus azt állítja, hogy azok titkos éji tanácskozások voltak. Ilyenkor aztán a tüzes vérű Mészáros arra buzdította a nehézkes Dózsát, hogy első sorban az urakon álljanak boszut, mert ők gátolják meg azt, hogy engedelmeskedhessenek a király és bibornok parancsának, hogy a török ellen fegyvert fogjanak. Az urak gördítenek mindenféle nehézséget a táborba szállás ellen, jobbágyaikat becsukatják, rabszolgaságra kárhoztatják s ha ezt tovább türik, még jobban kiszívják a szegény ember vérért.

Eddig megelégedtek a test sanyargatásával, de most már lelkük üdvösségét és boldogságát is megakarják semmisíteni, különben nem tiltanák meg, hogy mindnyájuk közös atyjának, a pápának bűnbocsánatával éljenek.

Dózsa maga is elkedvetlenedett, sőt haragra gyúlt a sok érthetetlen akadémuskodás miatt.

Egy este, a midőn sátora előtt ült s ama

rendeleten gondolkozott, a melyet csak az imént olvasott föl neki Ambrus pap s a mely ujból és szigoruan megtiltja neki a keresztesek további toborzását, Lőrincz pap toppant eléje:

— Jó, hogy jössz, — mondotta kedvetlenül Dózsa — éppen utánad akartam küldeni.

— Mi történt már megint? — kérdezte sötéten Lőrincz.

— Képzeld, már újra rám irtak, hogy szüntessem be a keresztesek gyűjtését s azonnal induljak a határszélre.

— S te mit fogsz felelni erre?

— Mit, hát a katonának kötelessége az engedelmeskedés.

— Gondolod barátom, — morogta Lőrincz fogait szíva. — Tudod-e, hogy kik ássák az aknát ellened?

Dózsa felkapta a fejét s mereven szegte barátjára tekintetét.

— Nekem nem árthat senki se! — felelte öntelt büszkeséggel. — A pápa és a haza katonája vagyok, a főurak tehetnek felőlem, amit nekik tetszik, nekem ugyan a hajam szálát se görbitik meg.

— Nyiltan nem is tesznek ők ellened semmit, hanem alattomban. Oly sereg hallgat parancsodra, amelylyel bármely pilla-

natban eltiporhatod őket. Tudják ők ezt nagyon jól s azért titokban, gonosz rágal-makkal és árulkodással akarnak befeketíteni a király előtt.

— Az nem fog sikerülni nekik. Aki engem nemrég magas kitüntetésekkel hal-mozott el, az nem vonhatja meg tőlem bizalmát.

— Nem-e, hát ez az ismételt parancs mit jelent? Az egész országot fellármázták, a bibornok maga szólitotta a pápa nevében fegyverre a népét s most mikor már özönlik a kereszt alá a nép, akkor mondjuk nekik azt, hogy menjenek isten hírével haza, már is elegen vagyunk ahhoz, hogy a török megverhessen minket.

— Forditva lesz az, barátom. Mihelyt lefelé vonulok, az utban levő kereszteseket mind fölveszem s oly seregünk lesz, amivel összeroppantathatjuk az ozman birodalmat.

— Az ám, kivált ha erőszakkal visszartartják, botozzák, börtönbe csukják ama jobbágyokat, akik zászlónk alá igyekeznek. A nemesek és tisztjeik oly elvetemült emberek, hogy ha most meg nem leczkéz-teted őket, a magyar nép elsatnyul, elpusztul e barbár bánásmód miatt.

— Sokkal szivósabb, semhogy az elnyomatás kiölhetné belőle az önérzetet és önbizalmat. Csak az vész el, aki elcsüggedett.

— Szép, szép, barátom! hogy bizol a magyar nép erejében, s életrevalóságában, de nekünk testvérünk e nép s nem szabad engednünk, hogy kinozzák, családjukat földönfutóvá, bujdosókká tegyék. Hiszen most még azért is keményen büntetik, ha földesura önkénye elől mindenét otthagya, emberségesebb gazdához menekül. Mint a barom a jászolhoz, oda van kötve ahhoz a röghöz, a melyre véres verejtéke hull. Mért ne lehetne most sorsán könnyíteni. Hiszen téged az isten is azért küldött, hogy megszüntesd a népnek keserves kínszenvedéseit s boszut állj kinzóikon.

— Mit akarsz, a nép nem azért jött táborunkba, hogy üszköt vessen a nemesi kuriákra, hanem hogy boszut álljon a törökön.

— Tudom, de a tömeget végsőig ingerelte a nemesek vad kegyetlenkedése. Vigyázz, mert haragjának csupán egy szikra kell, hogy pusztuló láng gyanánt süvöltsön keresztül a hazán. Nem mondom én, hogy irtsuk ki a nemességet, de elrettentő pél-

dául föl kellene dúlnunk néhány lelketlen zsarnok kastélyát, hogy ha másból nem, legalább félelemből emberségesebben bánjanak vele.

— A boszú a legveszedelmesebb fegyver a nép kezében. Ahhoz csak a végső esetben szabad nyulnunk, mert az rettenetes. A düh vak és nem tudja, hova vág.

— Itt vagy te, aki mérsékelni tudod. De ne habozz, mert ha kiengeded kezedből a gyeplőt, magával sodor a népdüh téged is. Itt a jó alkalom, hogy megtorold a türhetetlenül basáskodók kevélységét.

Dózsának e szavak nagy szöget ütöttek fejébe. Egy hevenyészett seregben, ha nincs erélyes és vaskezű vezér, egy nap alatt felbomolhat minden rend és fegyelem.

Mészáros látta, hogy Dózsa gondolkozóba esett, látta, hogy lelkében nagy hullámokat vetett mindaz, amiket előbb elmondott. Addig akarta ütni a vasat, amíg meleg.

— A nemesség — folytatta — velünk akarja kikapartatni a sült gesztenyét. A teljes bűnbocsánat mindazokra szól, akik a török ellen mennek. Mért nem csatlakoznak tehát hozzánk a nemesi bandériumok, mire várnak? Arra, hogy mi az egyenetlen harczban elvérezzünk miattuk? Mél-

tányos ez, illik ez, hazafias eljárás ez. Vigyázz, mert az se lehetetlen, hogy majd összegyűjtik azokat a nemesi bandériumokat, hanem a helyett, hogy a török ellen vinnék, mi ellenünk fordulnak velök.

— Azzal, ha egypár kevélykedő nemest megbüntetek, csak magamra zuditom az egész nemesség haragját.

— Most még nem félhetünk tőlük. A népet aranyhegyek ígéretésével sem csábit-hatják el tőled s ma még parancsod után indul, de kérdés mit hoz a holnap.

— Miféle beszéd ez — szólalt most meg a heves vérű pap háta mögött egy köpczös, olaj barna arczu, alig 32 éves dalia, akinek öblös hangja keményen zúgott Mészáros fülében.

A keresztes pap hátra fordult s Gergelyt, Dózsa György öcscsét és alvezérét látta maga előtt.

— Jól tudom, hogy te a béke párté vagy, de tévedsz, ha azt hiszed, hogy a nép többsége veled tart. Az el van keseredve a nemesség kegyetlenkedése miatt s ha nem látja, hogy szigorú megtorlással élünk, gyanakvó lesz s nem hisz többé a bátyjának se.

— Én pedig azt mondom — felelte

Dózsa Gergely kardjára ütve, hogy gyalázatos dolog lenne, ha testvér testvér ellen huzna kardot. A nemesség is csak olyan magyar, mint a nép; elismerem, hogy sok hibája van, de azért mindjárt a végsőig menni, ez meggyalázása volna a szent célnak, a mért fegyvert fogtunk.

— Tagadom — válaszolta a pap. Ők gyalázzák meg a szent célt azzal, hogy gúnyt üznek belőle. Nemhogy elősegítenék célunkat, hanem minden lehető módon gátolják. Azért kellene a körmükre koppan-tani, hadd lássák, hogy a legnagyobb hatalom az országban mégis csak a nép. Ami nélkül vége volna az ő hatalmuknak s kevélységük is magától összeomlanék, mint egy kártyavár.

— Isten óvjon téged ettől. A király és a főurak teljes erejükből védelmeznék a megtámadt nemességet s az ügyes fegyverforgató nemesség előtt, az első lövésekre szétszaladna ez a gyülevész had.

— Hohó öcsém, — vágott szavába a vezér — nem azért gyakoroltattam éjjel-nappal őket, hogy az első lövésre szétszaladjanak.

— Majd meglátnád akkor, ha kenyértörésre kerülne a dolog, hogy kiben van

több bátorság, az elnyomott és elkeseredett népben-e vagy az elpusztult és gyáva nemességben — mondotta a keresztes pap.

— Oly követ dobtál lelkembe — mondá felsóhajtva György — hogy nagyon meg kell fontolnom, mit kell tennem a jövőben, kérlek azért, hagyjatok magamra, hadd gondolkozzam.

A pap távozott a vezér sátorából, míg Gergely egy pillanatig ott maradt.

— Bátyám, gondold meg mit teszel, én nem tanácslom neked a nemesség megtámadását. De neked több eszed és tapasztalatod van, mint nekem. Én tehát követni foglak tégedet akkor is, ha nem is helyeselném azt az irányt, a melyet választasz.

— Köszönöm öcsém, el is várom tőled, hogy életben, halálban hiven kövess engem. Előttem fő a nép boldogsága és szabadsága, ezért mindenre kész vagyok, még a vértanuságra is.

Öcscse megszorította a kezét s azzal magára hagyta a vezért. György ledőlt tábori ágyára s mély gondolatokba merült.

— Sok igaza van ennek a papnak — elmélkedett magában. A nemesség tunya és haszonleső, viszálykodó, kapzsi, irigység, gyűlölség, törvénytelenség, ragadozás má-

sodik természetévé váltak. Tudja, látja, hogy a török lázas gyorsasággal vonja össze az aknákat, hogy szétrobbanthassa és darabokra téphesse a hazát s még se törődik vele, sőt még az én tekintélyes számú seregemet is felosztatni szeretné.

Mily nehéz volt e sereget összehozni, begyakorolni és most, mikor már harczképessé tettem, se a végek katonáit, se a zsoldos népet nem küldik hozzám, hogy ezzel is szaporodjon haderőm. Áskálódnak ellenem, mert nem vagyok közülök való. Megakarják hiusítani azt, hogy megmentsem a hazát. Irigység és kislelkű gyűlölség ez, semmi más.

Föl kellene szabadítani a földmives népet s ezzel fölfrissíteni a tunya és közönyös nemességet. Meg kellene fosztani a nemest ősi kiváltságaitól, a mikkel léptenyomon visszaél. Ha a nép nem lenne elnyomva, ha szabad lenne, mint most a nemesség, az nemcsak tudna, de áldozna is hazájáért. A vér, mely ezért omlanék, megtermékenyitené a népszabadságot.

A törökkel három évi fegyverszünetre léptek s bár ezt megzavarták, igazi hadviselés még nincsen közöttük. Az ország kimerült, pénze a hadjáratra nincsen, in-

kább óhajtja tehát a tartós békét, mint a háborút. Nem lenne tehát sokkal jobb, ha a kezében levő hatalmat arra használná föl, hogy társadalmi forradalmat keltsen az országban, a melynek célja jogokat adni a népnek, megkönnyíteni elviselhetetlen terheit, kivenni a járomból, amelybe a nemesség fogta.

Erre a mainál kedvezőbb alkalom talán sohase fog kinálkozni s ha sikerül felszabadítania a népet, az megváltóként fogja ünnepelni. Neve halhatatlan lesz s a nép örökre áldani fogja.

A nemesség csak azért befolyásolja oly értelemben a királyt, hogy azonnal vonuljon a határszélre, mert abban reménykedik, hogy a nép a hosszú úttól visszariad, kedvét veszti és hazaszéled. Különben miért rendelnék le, mikor még a megígért királyi hadaknak egy szál katonája sincs fölfegyverkezve. Pedig hát úgy volt, hogy ez a királyi had vele párhuzamosan fog indulni a török ellen. Ha tehát a király is elejti a hadjárat eszméjét, miért ne ejtse el ő, a kinek ugyis az ország java lebegett szemei előtt, a mikor elvállalta a fővezérséget.

Aztán a nép mind hangosabban zúgólódik a nemesség ellen, a miért nem csak,

hogy nem tart vele, hanem titokban ellene működik. A lefelé vonulást elrendelő királyi parancs épp egy vasárnapi napon érkezett a táborba s a kitűnő népszónok Mészáros Lőrincz, ezt a seregnek felosztatásával egyenlő parancsot olyan tüzes beszédben ostromozta, hogy a népet még jobban felizgatta a nemesség ellen.

Heltai szerint az elkeseredett nép most már ilyen vésztiósló kifakadásban tört ki: Ők szopták ennyi időtől fogva a mi veritékünket és vérünket s immáron elbujnak, nem mernek országunkért vivni a törökök ellen. Jertek, menjünk rájuk a békevérekre.

Ha Dózsa az ilyen hangulat elnyomásán fáradozott volna, teljesen hitelét veszti a benne szentül bizó nép előtt. De miért is akadályozza meg a nép kitörését, mikor kezében van a pápa bűnbocsátó levele s így biztosítva van az égi kegyelem, bármit tesznek is a kevély nemességgel. Vagy élére áll a népnek, vagy őt is elsöpri haragja. A királyi rendelet őt is nagyon elkeserítette. Most azonban még nem akarta kenyértörésre vinni a dolgot. Elnézte, hogy a felizgatott pór nép között a papok nyíltan hirdették a köztehermentességet, a nemesi javak lefoglalását, a földosztást, a gazdag

zsákmányt, új törvényeket stb., sőt felfüggesztette a szigorú tábori fegyelmet is és szemet hunyt arra, midőn a nép Pestnek külvárosaiba rontott s gyűjtogatni, dúlni, fosztogatni kezdett, sőt több nemest fel is konczolt.

Azt várta Dózsa, hogy a megrémült király visszavonja május 14-iki parancsát, hogy vonuljon le a Délvidékre. Ámde az árnyék-király a megrémült nemesség panaszára mindjárt fejét vesztette s május 15-én újabb szigorú parancsot küldetett Dózsához, a melyben határozottan megtiltja a keresztes hadba való további felvételt s kijelenti, hogy őt és toborzóit ellenségeinek tekinti, ha kötelességéhez vissza nem tér s meg nem szünteti a nemesség üldözését. Komikusnak tűnhetett fel a nép előtt ez a fenyegetés oly szegény, szánandó királytól, a ki épp az nap vett föl 1045 frtot kölcsön s ezért a budai összes harminczad jövedelmeket zálogba tette.

VI.

A koczka tehát el volt vetve. A keresztes vezérből forradalmi vezér lett. A nemesség sodorta ide s Dózsa, a ki erős jellemű s

ingadozást nem ismerő kemény férfi volt, számot vetett önmagával s a belháború iszonyaival. Népe most már nyíltan a nemesek ellen fordult, mindenfelé rémületet keltve. Már május 19-én egy botzeni nembest huztak karóba, másnap egy Kuppy nevű pettaui kereskedőt és testvérét huzták nyársba.

Ezek Budától öt mértföldnyire egy nemes úr birtokán időztek. Egy keresztes csoport körül fogta a házat s megadásra szólította őket. Ezek lövéssel feleltek. A keresztesek ekkor üszköt vetettek a házra, de a nemesek még ekkor se adták még magukat, hanem mindaddig vitézül harczoltak, a míg a lángok elől ki nem kellett menekülniök. Vagy husz nemes menekült ez erős kastélyba s mikor kifüstölték őket, egynek se kegyelmeztek. A nemesi kuria tulajdonosát is darabokra vagdalták.

Megrémült erre Bakács bibornok is s május 23-án, éppen a keresztjáró napok egyikén, végképen eltiltotta a keresztes hadjáratot s átokkal fenyegette mindazokat, a kik a fegyvert le nem teszik s haza nem térnek. Majd köriratott küldött az egyházi és világi hatóságokhoz, hogy a keresztes hadat hirdető pápai bullát kiátkozás terhe

alatt rögtön visszavonják s azokat, a kik a lázadókkal tartanak, vagy velük együtt esznek, isznak, a lakásuk helyén levő templomokban nyilvánosan kiközösítsék s ha szükséges, ellenök világi karhatalmat is használjanak.

Késő óvintézkedések voltak ezek. A büszke Dózsa Györgyöt talán még meglehetett volna engesztelni, ha királyi követség, vagy főúri küldöttség ment volna hozzája, de az a kihívó dacz és kevélység, a melylyel a nemesség viselkedett iránta, a kiméletnek minden szálát kitepte szívéből.

Pedig ő nem volt vért szomjazó tigris. Alapjában véve szelid és nemes lelkű volt. De épp az ilyenek válnak dühös fenevaddá, ha végsőig ingerlik őket. Bakács említett levelének hírére összegyűjtötte a kuruczoknak is (crucifixtől) nevezett kereszteseket, felolvastatta előttük Bakács bibornok levelét s mivel látta, hogy sokakat megdöbbenett annak szigorú fenyegetése s sokan készek volnának békésen hazavonulni, két zászlót szuratott a földbe, mindegyikre egy-egy keresztet tüzetett s kihirdette, hogy a ki továbbra is vele akar tartani, az lépjen az egyik zászló mellé, a kik pedig haza kívánnak, lépjenek a másik zászló mellé.

Erre ezrével tódult a nép ama zászló mellé, a mely a haza kívánczoké volt. Dózsa nyugodtan nézte ezt az elpártolást. A harcz mellett sokkal kevesebben voltak. Hanem egyszerre csak a békezászlóról arczczal földre bukott Krisztus képe.

A nép ezrei, a kik e zászló körül állottak, megdöbbentek. Fenyegető égi jelnek vették a Krisztuskép lehullását. Dózsa emberei odarohantak, fölemelték a Krisztus képét és bár a tengernyi nép szeme láttára ujból erősen oda kötötték, a kép ujból a földre zuhant.

A babonás nép erre halásápadt lett.

— Siratja hűtlenségteket a Megváltó — mondotta nekik Lőrincz pap.

A vallásos nép nem érte föl észszel, hogy ez a Dózsa embereinek nagyon is könnyen érthető csselfogása volt, isteni intésnek vette ezt a csodát, visszasietett a harczy zászló alá s kijelentette, hogy történjék bármi, követi Dózsát.

— Akkor győzni fogunk — biztatta és bátorította őket Lőrincz pap.

A nép fellelkesült s egy szívvel, lélekkel kiáltá :

— Most már ha élünk vagy halunk, együtt maradunk s oda megyünk, a hová a szent kereszt visz bennünket.

Dózsa György erre nagyhatásu beszédet intézett hozzájuk, a melyben elmondta, hogy nagy ősökkel nem dicsekedhetik, de mutathat mellén sebeket, a miket hazájáért harczolva kapott. Mutathat zászlót, szablyát, kardot, buzogányt és paizsot, a melyet az ellenségtől vett el. Neki csak ilyen érdemei vannak. Nemességét tehát a háborúban szerezte, a mi sokkal becsesebb annál, amit kiváló apák hagynak törpe és gyáva utódaiknak.

Ők az istennek választott népe, hiven őrzik a keresztre feszített Krisztus képét s a csillagok ura kívánja, hogy az ocsmány törököt tönkre tegyék. Ő benne bizhatnak, senkit se akar megcsalni, épp azért engedelmeskedjenek parancsainak. Menjenek vele, mint egyenlő társai és kísérői. Ő ezer veszedelemben is elől megy s a harczban is az első sorban áll.

Teljesitse mindenki hiven katonai szolgálatát. Törekedjenek hadi erényekre, mert oly csatákat készülnek vivni, a melyért őket a nemesek példaképeiül fogják emlegetni.

Ez a beszéd tehát teljesen a gyöngye eszébe jutott még gyöngébb ítélőképességű tömeg szája ize szerint volt tartva s nem csoda, ha annyira fanatizálta, hogy tűzbe-vizbe kész volt követni Dózsát.

A lázadás Urnapján tört ki teljes fenyegető borzalmában. A keresztesek Budára nyomultak s itt dühök először is a Szent-Jánosról nevezett mezitlábás szerzetnek és Szent Miklós prédikáló rendjének barátai ellen fordult, akik kötelességükhöz hiven kihirdették a bibornok tilalmát, pedig hát azelőtt éppen ők buzgólkodtak legjobban a keresztesek toborzása körül.

Szerencsére azonban a barátok idejében megneszelték a bajt s eltűntek a láthatárról, különben, mint egy akkori feljegyzés említi, a keresztesek nagyon könnyen szentekké avathatták volna őket. Valószínű, hogy a dühös keresztesek más budai kolostorokat is megtámadtak, de a szerzetesek mind elmenekültek előlük.

Igen sokan egész Palesztináig menekültek a vérzivatar előtt. Érdekes, hogy a főváros körüli nemesség Budára menekült s a keresztesek is ide tartottak. A nemesek azt hitték, hogy a királyi hadak s az általa hirdetett fölkelés elegendő lesz a keresztesek szétverésére. A nemesség persze nem jött pusztá kézzel, hanem fegyveresen, arannyal, ezüsttel megrakottan, csatlósaival s a hozzájuk hű maradt jobbágyokkal. Ezeket a király nyomban lóra ültette s Bornemisza

parancsnoksága alatt Budáról Pestre indította.

Bornemisza azonban látva a keresztesek roppant tömegét, okosabbnak találta elkerülni a harczot és szépen viassasétált a budai várba.

Dózsa ezalatt nem vesztegette tétlenül az időt, hanem Lőrincz papot serege egy részével egyenest délnek indította, a másik részét Barabás pap vezetése alatt Eger felé rendelte, maga pedig a seregzömmel, melyet két egyforma erejű hadtestre osztott, a Tisza vonalához indult.

Mindezt a hadmozdulatot gyorsan és titokban végezhetette s hogy az országtanácsot mozdulatai felől tévedésben tartsa, Száleresi Ambrus pesti polgár parancsnoksága alatt vagy háromezer embert Rákoson hagyott.

Egyik megbízottja Szentfalván oly fényes eredménynyel toborzott, hogy pár nap alatt háromszáz lovast gyűjtött.

A seregzömnek egyik felét ő, másikat Gergely öcsce vezényelte. E sereg száma lehetett mintegy 40,000 ember s azért is osztotta kétfelé, hogy könnyebben élelmezhesse. Amerre vonultak, a nemesi kastélyokat mind kifosztották és lángba borították.

A tűz fénye vörösre festette az égboltot s a láng egész Budáig ellátszott.

Az öldökléstől se tartózkodtak, dehát a nemesség, ahol csak tehette, jó előre elmenekült a bosszut lihegő tömeg elől. Egy Váradról jövő nemes azonban, mit se tudva a keresztesek szinváltozásáról, szembe találkozott velök. A nemes Tornallyai Mihály későn gondolt a menekülésre.

Futásnak eredt ugyan, de a feldühödt keresztesek utólérték, Dózsa elé vitték, egyre orditozva a feszítsd meget, mire a vezér nyomban kivégeztette.

Dózsa Czepléd felé vonult, amelynek népe tárt karokkal fogadta, míg Kecskemétnek már akkor is jómódu népe nem tartott velük, sőt ellentállásra is tett kísérletet. Innen keltezett kiáltványában, amelyet egész Magyarországhoz, de első sorban Pest- és Külső-Szolnok-vármegyéhez intézett, ekkép szólott Dózsa:

«Székely György vitéz katona, a keresztesek istenáldotta népének fejedelme és főkapitánya, csak Magyarország királyának s nem egyuttal az uraknak alattvalója, a Magyarországbán, névszerint pedig Pest- és Külső-Szolnok vármegyében levő városoknak, mezővárosoknak és falvaknak, együtt és

egyenkint üdvözetünket! Tudjátok, hogy a hitszegő nemesek ellenünk és egész keresztes hadunknak ezen szent cél gyülekezete ellen ártani vágyó kezekkel fölkeltek, hogy bennünket üldözzenek, háborgassanak és zavarjanak.

Azért is nektek számkivetés és örök büntetés, valamint fejetek és minden javatok elvesztésének terhe alatt parancsoljuk és rendeljük, miszerint rögtön és azonnal, ahogy jelen levelünket látjátok, minden késedelem és kifogás nélkül jőjjetek, repüljete és igyekezzetek Czegléd mezővárosába és siessetek, hogy így a szent csapat és áldott gyülekezet a nevezett hűtelen és gonosz nemeseknek erejét és kezét korlátozni, megfékezni és megzabolázni lehessen.

Ha ugy tesztek jól van, különben a fent irt büntetést vonjátok magatokra. Sőt ezzel se érjük be, hanem saját telketeken, kapufélfátokon függesztetünk és akasztatunk föl; nyársba vonatunk, vagyonotokat elpusztítjuk és zsákmányra hagyjuk, feleségeiteket és gyermekeiteket pedig megöletjük.»

E fenyegető hosszú kiáltványt, amelyben merészen a keresztesek fejedelmének vallja magát, valószínűleg május vége felé bocsátotta ki Dózsa György. A nép tehát annál

is inkább tódult zászlói alá, mert látta, hogy a király nem lép föl ellene. Csodálatosnak tűnhetik föl, hogy e forradalmi nép vezére a király alattvalójának (*regis Hungariae subditus*) mondja magát. Még Erdélyből is jöttek hozzá s egy Mihály nevű «szelid jellemű» nemes, vagy barát még ágyukat is hozott neki s azonkívül is kapott néhány kerekas ágyut.

Czeegléden jó sokáig időzött, újból beszédet intézett a néphez, amelyben keményen ostromozta a nemesek bűneit.

Szerintök — ugymond — nincs se isteni, se emberi jog, amit pénzzel el nem hallgattnának. Elég nekik az olyan igazság, amihez megvesztegetés árán jutottak. Házasságtörők és szenvedélyeik rabjai. Egy este hosszú élet keresményét eltékozzolják. Adják az erkölcsöst, valóságban pedig kicsapongók. Huzzák-vonják a népet s emiatt nem éreznek lelkipurdalást. Könnyebb volna megolvasni tavasszal a fűszálakat, nyáron a buzakalászt, ősszel a termést, télen a hópelyheket s az ég csillagait, vagy a sivatag homokszemeit, mint az ő bűneiket.

Ez nem maradhat így, le kell ráznunk az igát, el kell üzni a zsarnokokat, hogy a nép is gyakorolhassa jogait. Össze kell zuzni a nemesek kiváltságait s osztzkodniok kell

az urak vagyonán. Nem akar ő királyuk lenni, hanem testvérük. De ha üt az óra, ők 'se habozzanak, ha mindjárt szüleiket is kellene megölniök. Első az önszeretet. Ki nagyot akar tenni, merjen olyat is, amiért börtönbe juthat. Dicsvágyuk segélyével kül-országokat is hódíthatnak. A jelen becsülni, a jövő tisztelni fogja őket. Könyveket irnak majd róluk s hirük századokon át élni fog.

«Lakoljanak hát a bűnösök — kiált föl végül Taurinus szerint. Gyilkoljátok le a nemeseket s egynek se adjatok kegyelmet!»

Sok kétség fér ugyan e beszéd valódiságához, mert ebben a királyság eltörlését is hangoztatta volna Taurinus szerint, míg a másik szavában már azt mondja, hogy «ő alatta, mint az ország új királya alatt,» újra felvirul az ország, e kettő között tehát világos ellentmondás van. Az egykoru történetírók is homályban hagynak e beszéd hitelessége fölül.

Tubero szerint ekkép szólott volna Dózsa: A szentírás bizonyítja, magyarok, hogy a legjobb, legnagyobb Isten megkönyörült hajdan a zsidóknak rendkívül súlyos szolgaságán s a népet, melyből a maga országot alapítani akarta, az egyiptomi zsarnok-

ságból, királyságából és borzasztó nyomorúságukból kimentvén, nemcsak szabadsággal ajándékozta meg, hanem szomszédaiknak legyőzőivé, ellenségeiknek pedig uraivá tette őket. Meg is érdemelték! Semmi se kelletlenebb ugyanis Isten, minden dolgok szülője és ura előtt, mint az, hogy egyik ember uralkodjék a másikon. Mert nem természet szerint, hanem a sorsnak igaztalanságából s az emberek kapzsiságából állapittatván meg a szolgaság, egy halandó se követ el gonoszabbat, mint az, ki a maga tekintélyével visszaél s az embereket, főképp honfitársait könyörtelen és durva szolgaságra veti. . .

A magyar nemesség titeket, kik jobbágyai vagytok, nem tekint polgároknak, hanem rabszolgáknak s oly ellenséges irántatok, mintha a hódítás jogára támaszkodnék, sőt alig méltat benneteket arra a napfényre, mely az emberekre és barmokra mégis csak közösen süt. Különben akármit kellene közösen élveznetek a nemességgel, ez azt bünyösen magának igényli, még nyomorult lelketeket se hagyná meg nektek e kevély fajzat, ha azzal nem függne össze életek. Mert mit a ti munkátokkal és fáradtságatokkal megmivelt föld terem, amit barmotokkal

szántatok, a nemesség zsákmánya lesz. . . Ami annál türhetetlenebb, mert éppen azok érzik a nyomort, akik a bőség kedvéért vannak. Akár nehéz, akár könnyü dolgot tett-e már csak egy nemes is a ti hozzájárulástok nélkül. Mert ha egy nemes építkezik, házasodik, leányát férjhez adja, vendégeskedik, fia születik, vagy meghal, ha saját ügyében a királyhoz utazik, veletek fizetteti meg. Semmit se tesz a ti nagy károtok nélkül. . . Ünnepjük gyász, nektek, mert fényezésük a ti pénzeteket emésztí föl. Ha pedig a mindenki által főkép óhajtott pénzre vágnak, a tietekből töltik meg tárházaikat s a tőletek raboltakból lesznek nagyok és gazdagok, sőt egymás közt azon vetekednek, ki rabolt többet jobbágyaitól.

Meddig türjük még magyarok e méltatlanságokat? Hát azért vezetett ki bennünket az északi hegyek közül ama hires Attila (?) király, Európa legyőzője, hogy e kevesek gögójének szolgáljatok játékszerül. Hogy szolgaságtoknak és keserü nyomoruságtoknak árán egyesek gazdagságot és nemességet szerezzenek s polgártársaitok közül a legrosszabbak, tisztviselők, elöljárók, papok legyenek, számotokra pedig még csak a szabadságnak reménye s a tiszteletnek egy

helye se maradjon? Kövessétek hát istent, szabadságotok teremtőjét, ki ellenségeitek bámulatára titeket egyesített és felfegyverzett.

Mialatt ők remegnek, támadjatok ellenségeitekre, öljétek le, vagy szalaszszátok meg őket.

Semmit se hisznek oly kevéssé ezen fényűzésben elmerült emberek, mint azt, hogy ti neki bátorodtok a szolgaság igájának lerázására. Tanítsátok meg az elpuhultakat, hogy egyenlően éljenek jobbágyaikkal s polgártársaikkal és ne uralkodjanak gonosz módon türhetetlen kevélységök által. Ne szalaszszátok el ezen alkalmat, hogy kiküzdjétek szabadságotokat; a most kínálkozó alkalom elröpülhet és sohase tér többé vissza. Okos ember felhasználja a kínálkozó szerencsét.

Vigyázzatok hát, hogy a tett idejének elmulasztása által magatokra ne haragítsátok istent.»

Hosszu beszédét, Tubero szerint, így végezte :

«Védelmetekre és ellenségeiteknek megtámadására tisztemben azon czimen küzdök, a mit adni jónak láttok.»

Erre ugyancsak Tubero állítása szerint

egyhangulag és nagy lelkesedéssel királynak választották.

Sokan nem tudnak semmit az ő királylyá választásáról, mig egyes történetírók, mint tényként említik azt. Annyi bizonyos, hogy a szegény, szerencsétlen, vérig üldözött, kiszípolyozott nép valóságos megváltóját látta benne, ha nem is tárta föl oly megdöbbentő módon a jobbágy nép szenvedéseit, mint azt Tuberó ajkára adja. Általában a legfontosabb részletekről homályban hagynak a történetírók, de hogy Czegléden csakugyan királylyá választották volna, kétségesse teszi az is, hogy Dózsa később szintén csak állítólag arról biztosította Ulászlót, hogy nem fogja tűrni, hogy kivüle az országban más király is legyen.

Ezzel legfeljebb a hatalmas oligarchára s 73 vár urára Szapolyai Jánosra célozhatott. Valószínűtlenné teszi Dózsának parasztkirálylyá választását az is, hogy a bácsi keresztesek vezére Nagy Antal, Verancsics szerint azt kiáltatá táborában, hogy senki úr Magyarországon nincsen, hanem csak László király, az ő fia Lajos és Székely György, azután ő, Nagy Antal.

Ebből tehát az a különös következtetés vonható le, hogy a parasztforradalom vezérei

demokratikus alapon akarták ugyan szervezni az országot, de azért a királyság hívei voltak. Dózsára nézve pedig sokkal valószínűbb, hogy a nép diktátori teljhatalommal ruházta föl, anélkül, hogy királynak kiáltotta volna ki.

VII.

Amig Dózsa Czeegléden időzött, mindenfelől öröndetes híreket kapott a lázadás terjedéséről. A bányavárosok, köztük Breznyóbánya, amelyet éppen a válságos év elején bizott a király a Dóczyak kezére, szintén lázongani kezdett. Körmöczbánya vidékén, amelynek hegyeiben olvasztó huták izzadoznak s hol az izzótömeget pénzzé verik, még ütközetre is került a dolog.

Hont-, Nógrád-, Pest- és Hevesvármegyék rendei már áprilisban fegyvert fogtak a dúló keresztesek ellen s azokat szétverni igyekeztek s a Barabás pap által vezetett három ezer főnyi keresztesen néhány hét múlva már véres győzelmet is arattak.

A keresztesek meggyeszerre gyülekeztek s véres boszut álltak a nemeseken, ha idejében el nem menekültek előlük. Kassa városát május 23-án szólitotta föl egyik vezérük Bagol Ferencz, hogy a keresztyének

vérét szomjazó ellenségeiknek megtörésére s országuk védelmére szövetkezzék velök.

A városi főbíró, Kakuk Mihály azonban erélyesen visszautasította a felszólítást, mert két levelet kaptak az esztergomi érsektől, amikben az egyházak lelkészeinek és a közösségek elöljáróságainak kiközösítés terhe alatt meghagyja, hogy a hirdetett keresztes hadjáratot érvénytelennek nyilvánítsák.

«Ha pedig ti — inti őket a főbíró — kiket a keresztes had vezetésére és a keresztek szétoztására fel nem hatalmazott papok és szerzetesek tévutra vezettek és elcsábítottak, most uraitoktól rettegven, falvaitokba visszatérni nem mernétek, mi, ha tanácsunkra hajttok, találunk utat és módot, hogy azt akadálytalanul megtehessétek.»

Sárospatak vára a fölkelők kezében volt, Ugocsában, Sárosban és Máramarosban is magasra csapkodtak a lázadás lángjai. A Tisza, Szamos, Maros és Kőrös közében is gyorsan terjedt a fölkelés. Bereg és Szatmár megyékben is igen sok nemes állt a lázadókhoz, részint azért hogy így életüket megmenthessék, részint pedig azért, mert ők is torkig voltak a főnemesek zsarnokságával. Bihar, Békés, Arad, Csanád és Temes megyékben már május végén tűz emésztette .

meg a nemesi kuriákat. Nagyvárad vidékén Perényi püspök a nádor fia, Ártándy Pál, Bajomý Benedek és Glezsán Miklós ültették lóra a nemességet a keresztesek ellen, akiket Jeromos kántor vezetett. Keresztszegnél ütköztek meg a nemesi bandériumokkal, közülök sokat levágtak s visszavonulásra kényszerítván őket, a várost is bevették.

Majd ezer nemes lovag támadta meg őket, de a keresztesek most is fényes győzelmet arattak s a lovagok felét levágták. Aztán Székelyhid alá vonultak a fölkelők s azt is elfoglalták.

Dózsa maga június elején mozdult ki Czeglédről s az Alföld felé vonult, hogy az ország éléstárát elfoglalhassa. Tiszavárkonynál kelt át a Tiszán. Hordókat lánczoltatott össze, azokra gerendákat rakatott, ezeket földdel meghordatta s az ily módon készült hid nemcsak seregét, de ágyuit s nehéz társzekereit is elbirta.

Másnap emberei egy királyi adószedőt fogtak, azt Dózsa megölette s a nála talált öt márkát elvette. Mező-Turon 800-an csatlakoztak hozzá, a dévaványaiak is jelentékeny számmal növelték seregét papjok Turkevý Ambrus vezetése alatt, aki aztán Dózsa titkára lett,

Ő áldotta meg a keresztesekhez csatlakozókat, szentelte föl a zászlókat s ő készítette ezen-
tul Dózsának a néphez intézett tüzes kiált-
ványait. Junius 6-án már Békésre ért sere-
gével, amelynek kétötödét lovasok képezték.
Itt már Szerémi szerint 25.000 embere volt,
amit azonban a békésiek több ezer ember-
rel növeltek. Itt álltak hozzá Varsányi Ger-
gely és Nagy Demeter jómódu nemesek,
akiket ezért Békésmegye 1815-ben törölt a
nemesek sorából.

Gyulára érve Balog István tanitót 2000
emberrel előre küldte, hogy gázlót keressen
a Maroson.

Ez már jul. 10-én át is kelt egy gázlón,
de a nemesek, akik Báthory István és Csáky
Miklós csanádi püspök vezetése alatt gyü-
lekeztek, megtámadták Balogot, csapatából
sokat levágtak, még többet a Marosba ful-
lasztottak s a folyón is átkelve, egész Nagy-
Lakig üldözték őket, ahol aztán tábort ütöttek.

E győzelem öröme a nemesek, élükön
Báthoryval, Csákyval, Ravazdyval, Jaksics-
csal és Szokolyival nagy lakomát csaptak
a táborban, hegedű és bodzasípok hangjai
mellett mulattak, nem gondolva arra, hogy
Dózsa sarkukban van s könnyen meglep-
heti őket.

A keresztesek vezére értesülvén alvezére megveretéséről, gyors menetekben Nagy-Lak elé vonult, amelynek népe közt sok huszita lévén, a keresztesekhez szitottak s hajnalban ezek támadták meg először a mámoros álomba merült nemesi tábort is.

E huszitákat Jaksicsné telepítette le s bizonyára nem álmodta, hogy a férje ura ezek miatt fog elveszni. A husziták ugyanis éjnek idején nagy csöndben a Maros partján álló vár árkait megtöltötték rőzsével s azt meggyújtották. A nemesi had a bőven élvezett szerémi bortól oly mély álomba merült, hogy amikor felriadt, már óriási füst és lángoszlopok nyaldosták a várfalakat. Rémülten kapkodták föl ruháikat, fegyvereiket s a várkapukon át alig birtak kimenekülni. Sokat megperzszelt a széltől gerjesztett láng. Báthory is csak nagynehezen tudott menekülni. Amint észhez kapott, első dolga volt seregét rendezni.

Gyalogságát egy sikra állította, lovasságát a középen és a két szárnyon helyezte el. Dózsa, akinek több ezer könnyű lovasa volt, először ezeket rendelte a harcba.

A kaszával, csákánynyal és lándzsával fegyverzett parasztlovasok szélvészfért repültek Báthory gyalogságára, azt áttörték,

a hadsorok összekavarodtak, mire Dózsa lovassága nyakra-főre vágta, aprította őket. Erre kaszás gyalogságát is előre rendelte, azok is vitézül és nagy szerencsével harczoltak, úgy hogy Báthorynak már egész serege bomladozóban volt.

Hanem amidőn óriási tömegekben nyomultak elő a keresztesek, a nemesi bandériumok néhány gyors mozdulattal hirtelen szétváltak, Báthory rejtett ágyui megdördültek s a keresztesek zárt tömegeiben irtózatosságot vittek véghez. Egész utcák nyíltak közöttük elsepert bajtársaik véres tetemein, amitől annyira megriadtak, hogy megfordultak s futni kezdtek az erdő felé.

Persze az ágyuk erre még jobban öntöttek a tüzet és százával hullottak jobbra-balra a szétroncsolt keresztesek. Dózsa György az erdő szélén riadtan nézte a futókat.

— Mit rohantok, vesztetekbe futtok — kiáltott rájuk s lóháton kivont karddal ugratott eléjük. Vissza, vissza, ha kedves az életetek, vagy azt akarjátok, hogy rátok gyujtsák az erdőt s mind egy szálíg megsüljetelek.

Ez a szörnyű fenyegetés egyszeribe észre térítette a futókat. A vezér bölcs s annak szavára megfordultak. Az ágyugolyó nem mindenkit talál, de ha az erdőben körülfog-

ják őket, akkor végük van, ha elevenen meg se sütik őket.

— Mit féltek — bátorította őket Dózsa — nem látjátok, hogy a nemesek alig vannak kétezeren, hisz ezeket még kövekkel is agyonverhetitek.

A keresztesek csak akkor néztek körül s neki bátorodva, újból előre nyomultak. Dózsa pedig a tartalékhoz vágatott s azt is előre indította, hogy a megingott csapatokat magukkal ragadva, elszánt rohamukkal megdönthessék a nemesi hadat.

Báthory vitézei e közben a helyett, hogy pihentek volna s ismét elfoglalták volna rendes harczy alakzatukat, rendetlenül előre vágattak, s hogy pillanatnyi győzelmüket teljes diadalra vigyék, meggondolatlanul rácsaptak a keresztesekre épp akkor, a midőn ennek több ezer főnyi tartaléka is felvonult.

Ez a vakmerőség aztán megpecsételte sorsukat. Dózsa személyesen vezette a tartalékot s az oly elszántan vetette magát az első harczvonalban álló Csáky püspök csapatára, hogy azt néhány percz alatt szét szórta s a püspök bandérumának szánandó romjaival lóhalálában vágatott Csanád felé.

Az ő megfutott csapata végkép eldön-

tötte a nap sorsát. A többi nemesi bandériumok is hátrálót fuvattak s rendetlenül visszavonultak. Ekkor azonban közibük vágott a keresztes lovasság s mint a fergeteg a buzakeresztet, úgy szórta szét a nemesi csapatokat.

Gyalogságuk pedig mérges nyilveszszőkkel pusztította a futó nemeseket. Oly nagy volt közöttük a pánik, hogy az egész sereg teljesen szétzüllött volna, ha az alkonyat beállta lehetetlenné nem tette volna az üldözést. Aztán meg annak is sok százan köszönhették menekülésüket, hogy Csáky püspök a maga dandárával Csanád felé futott s Dózsa, akinek foga volt rá, őt akarta minden áron elfogni s ezért seregének egy részét Csáky üldözésére rendelte.

Azt is remélte Dózsa, hogy ha Csanád várát hirtelen meglepi, elfoglalhatja.

X.

Báthory szétvert seregétől nem volt mit tartania s azért rögtön Csanádot vette ostrom alá, a melybe Csákyon kívül Telegdy, Ravazdy, Torpay s Dóczy is menekült számos előkelő nemessel. Dózsa tudta, hogy a lóhalálában menekült nemesek nem vittek be magukkal élelmi szert s azért is sietett a

vár körülzárásával, hogy az eleség beszállítását is megakadályozza.

Alvezéreinek már hajnalban kiadta a parancsot, hogy a várost elfoglalják s főkép a nemesek és papok házait és jószágait tüzzel-vassal pusztítsák. A vár alatt fekvő házakat pedig, melyek nagyobbrészt fából épültek, körülrakatta rőzsével, kivágott fakkal és szalmazsupokkal, hogy a várban levőket kipörkölhessen.

Csáky látva a keresztes vezér furfangos cseljét, azon tanácskozott a nemesekkel, hogy feladják-e a várat, vagy pedig védelmezzék a keresztesek ellen.

— Se lőszér, se eleség — mondotta csüggedten Telegdy, mit akartok? Ha még védhető állapotban volna a vár, azt mondanám, inkább haljunk meg benne, de így egy pár óráig se tudunk ellen állani az ostromnak.

— Na tán valamivel tovább is — felelte Ravazdy, ámde czélt nem érnének vele.

— Kilehetne törni s eleséget zsákmányolni, válaszolta a püspök; igen ám, de mért hordatta körül a várost fával és rőzsével. Azért, hogy elevenen megsüthessen itt bennünket.

— A láng elől még lemenekülhetnénk a rejtek folyosókra és pinczékbe, de akkor

meg éhen kellene elpusztulnunk — mondotta Dóczy.

— Gyáván megadni magunkat pedig gyalázat volna — mondotta az ősz Telegdy, kardjára ütve. Hej, tette hozzá mélyen felsóhajtva, ha az öreg ember tanácsára hallgattak volna az országtanácsban, most nem volna ez a borzalmas néplázadás.

— Késő a megbánás — felelte sötéten Csáky, most már inkább azon törjük a fejünket, hogy mikép menekülhetünk meg innen.

— Ki fogunk törni — válaszolta Telegdy s vagy elesünk, vagy keresztül vágjuk magunkat.

— De hiszen még nincsen szoros zár alatt a vár — szólalt meg Torpay, még az éj leple alatt észrevétlenül el is menekülhetünk.

— De észre vesznek a portyázó lovasok s utánunk iramodnak — jegyezte meg Ravazdy.

— Az én lovamat nem érik utól — felelte erre büszkén Dóczy.

Végül abban állapodtak meg, hogy ha a keresztesek fel is gyújtják a várost, éjjelig a várban maradnák s akkor kisebb csapatokban próbálnak menekülni.

Csakhamar több helyen lángba borult a város s a füst óriási gomolyokban kavargott a levegőben. Roppant hőség terjengett nyomában, amely behatolt a várba is. Csáky néhány bizalmas emberét maga köré gyűjté, csónakot keritettek s elhatározták, hogy az éj beálltával a Maroson fölfelé evezve próbálnak menekülni a boszut lihegő keresztesek elől.

Az volt a terve, hogy néhány társával az aradi hegyekbe menekül, ahonnan könnyebben csatlakozhatik valamelyik utban levő nemesi bandériumhoz. Éjfél felé társaival kiszökött a várból, csónakba szállt s gyorsan evezni kezdtek.

Az égő házak fénye azonban világosságot árasztott a Maros vizére. A parton őrködő kuruczok észrevették őket, nyomban számos csónakot oldottak el s azokba ugorva villámgyors evezéssel igyekeztek utólélni őket. Csáky rémülten kiáltott társaira:

— Az istenért szedjétek össze minden erőtöket, hogy utól ne érhessenek, különben mindnyájan veszve vagyunk.

— Tudjuk — sóhajtá Ravazdy s oly erővel hasította a hullámokat, hogy azok házmagasra csapódtak a csónak körül.

Még nagy távolság volt ugyan köztük, de az szemlátomást kisebbedett. A nemes urak karja nem birt olyan erőt kifejteni, mint a sok kemény munkához szokott paraszt kéz.

A kuruczok orditva közeledtek. Szájuk habzott a dühtől, hogy ki talál siklani a kezük közül az a néhány nemes. Emberfeletti erővel hajtották a csónakokat. A nemesek karjai már lankadni kezdtek. Dóczy lecsapta az evezőt s elkeseredetten és lihegve mondta:

— Mindegy, akármilyen lesz velünk — karjaim teljesen elzsibbadtak, nem tudok tovább evezni.

Csáky püspök is hasztalan csapkodta a hullámokat, nem volt már erő a karjaiban. A kuruczok már csak néhány ölnyire voltak tőlük. Négy csónak is siklott feléjük s a kuruczok szeme úgy villámlott, mint a viharos éjszaka.

— Adjátok meg magatokat — mert a vízbe fullasztunk — rivalltak keményen a menekülőkre.

Ezek lassan bár, tovább eveztek, de minden reményük elveszett, hogy kicsuszhasanak üldözőik közül.

Néhány percz múlva már evezőikkel csap-

kodták őket a kuruczok s az üldözöttek teljesen kimerülve megadták magukat.

— Kezünkben vagytok kutyák, eleget ittátok a mi vérünket, majd most mi is megcsapoljuk a tieteket.

A foglyok lihegtek, de egy kukkot se szóltak. A kuruczok gyorsan visszaeveztek velük s egyenesen Dózsa elé hurczolták őket. Ez és Gergely öcscse a tábortűz mellől már jó messziről megismerték Csákyt. Dózsa megropogtatta a fogait.

— Kerékbe töretem azt a püspököt — mormogta száját harapdálva.

— Ne bántsд őket, bátyám — csillapította az öcscse.

— De hiszen meggyalázott, mindennek elmondott Budán, most majd lakolni fog ezért.

— Hadd el, a bosszú megtorlással jár. Sokkal jobb, ha szeliden bánsz velök, így még a főnemesek közül is sokat részedre hódithatsz.

— Szó sincs róla, nem ismered te e gögös embereket, csak láttad volna, mint firtorgatták az orrukat, mikor a király kitüntetett s azt hiszed, hogy kezet fogtak velem. Oh, dehogy, gúnyosan elnéztek felettem s összemosolyogtak.

— Baj is az, bátyám, elég, ha a király elhalmozott kegyeivel, mit törődsz te a többiekkel.

— Mit, hát nem láttad, hogy ők izgat-ták föl ellenem a királyt. Nem tudod, hogy ők hiusították meg, hogy a török ellen vonulhassunk.

Dósa itt elhallgatott, mert lándzsás keresztesek hozták az elfogott nemeseket. Köztük lehajtott fővel, szomoruan ballagott a püspök.

— Jó hogy jössz — szólt hozzá kár-örömmel Dózsa — emlékezz csak reá, mit tettél velem Budán. Tudod-e, hogy azt a 200 márkát se adtad ide, a mi a király kegyéből megilletett volna.

— Megadom neked tizszeresen, csak bocsáss szabadon, — esengett a püspök.

— Ahá, ugy-e most te is lejobb adod, pedig hát emlékezz csak reá, milyen durva szavakkal illetél Budán.

— Nem akartalak megsérteni téged. Különben, ha meg is bántottalak volna, oly nagylelkű vezér, mint te, azt elnézheti nekem.

— Szép oktatás, csak hogy nem szorultam reá. Tudod püspök uram, neked sok van a rováson s én most majd kamatostul megfizetek neked.

— Csak nem akarsz sötét tömlöczbe vetni! — hökkent meg a püspök.

— Oly tömlöczbe vetlek, ahonnan csak ítéletnapkor jöhetsz ki — felelte üstökét megrázva Dózsa.

A püspök halálsápadt lett. Lábai, kezei reszkettek s fogai vaczogtak.

— Ha igazságos akarsz lenni, akkor nem hallgathatsz a vak bosszu szavára. Ember vagyok én is, nem lehetek hiba nélkül. Ezért azonban nem kell haragudnod, mert te is bűnös ember vagy. Hidd meg Székely, nincs nagyobb győzelem annál, mintha az ember önmagát győzi le. Odaadom neked mindenemet, csak életemnek kegyelmezz.

— Átkozott legyek, ha nem éppen életed kívánom! — vágott szavába Dózsa.

— Tehát nincs kegyelem számomra! — kiáltott föl eltorzult arczczal Csáky.

— Nincs bizony, püspök uram.

— No hát, most már látom, hogy kegyetlen és elvetemült ember vagy, aki előtt kár volt megaláznom magam. Akármilyen halállal végeztetsz ki, testem mégis a földbe kerül s az utókor el fog zárándokolni siromhoz, mint egy gonosz, felfuvalkodott lázadó szerencsétlen áldozatához.

Most már tehetsz velem, amit akarsz, nyugodtan fogom elszenvedni a legborzasztóbb halált is.

— Az csak a te becsületedre válik, felelte metsző gúnnyal Dózsa.

— De megátkozlak téged s utolsó perczeimben arra kérem az istent, hogy téged meg kísérőid, fekete fogaikkal marcangoljanak szét.

— Azt aligha fogja meghallgatni az isten. — válaszolta lábait verdesve Dózsa. — Most pedig készülj a halálra.

— Mondtam, hogy elkészültem reá.

— Hozzátok el papi ruháit, — parancsolta Dózsa, a körülötte álló kereszteseknek.

Ezek elhozták a várból a püspök arannyal áttört főpapi ruháját, stóláját, süvegét, pásztorbotját. A süvegből azonban előbb kitördelték a kincseket érő drágaköveket és gyémántokat, azonkívül elvették tőle 60.000 magyar forintját.

— Korpázd azt a bestyét! — rivallt most Dózsa a közelben ácsorgó hóhérokra s ezek rögtön súlyos vasbuzogányokkal estek a püspöknek.

A szelidebb érzésű Dózsa Gergely elfödte az arczát s menekült a szörnyű ke-

gyetlenség láttára. A hóhérok földre verték a püspököt, aztán csontjait összetörték s ekkor fejfelé fordítva, karóba huzzák.

E rettenetes véritélet híre csakhamar szétfutott az egész országban s óriási megdöbbenést és felháborodást keltett. Hasonló sors érte a többi nemeseket: Ravazdyt, Dóczyt, Torpayt, sőt a kipróbált hazafiságu s catói jellemű Telegdy Istvánt is, aki kedves embere volt Mátyás királynak is. Mint országos kincstartó, ha a pénzügyi állapotok rendezésében nem is volt sokkal szerencsésebb elődeinél, de legalább tiszta kezű volt.

Ő e gyászos korszaknak igazi dráma-hőse, aki folyton ellenezte a török elleni háborút, mint ha csak sejtette volna végzetes sorsát. S midőn aztán kitört a néplázadás, valószínűleg önszántából sietett az alvidéki nemesi sereghez s így jutott fogságba.

Dózsa őt is embertelen módon végeztette ki. Egy magas oszlophoz köttette s mint egy cél táblába, nyilakkal és puskákkal lövetett rá.

Az öreg főnemes még 1407-ben maga készítetvé el sirkövét, ez azonban nem jelölhette nyugvóhelyét, mert a kuruczok

ismeretlen helyen temették el. De ott áll a telegdi templom szentélyének jobb oldalán a vörös márvány emlékkő s rajta Telegdynek életnagyságu vitézi alakja, mint Dózsa kegyetlenségének egyik szánandó áldozata.

Dózsa e szörnyű kegyetlenségek által csak azt akarta elérni, hogy a keresztes népben határtalan bizalmat keltsen maga iránt. Erkölcsi szempontból a leghatározottabban elítélendő ezek miatt Dózsa, de ha látjuk a későbbi nagy forradalmakat, ahol a vezérek és hatalomra jutottak úgy játszottak az emberfejekkel, mint gyermek a lapdával, be kell látnunk, hogy forradalmi seregek kegyetlen véritéletek nélkül össze nem tarthatók s könnyen felbomlanak.

XI.

A nemesség roppant elkeseredett a papok ellen, mert ők hirdették ki a keresztes hadat s félni lehetett, hogy maga is a papok ellen fordul. Bakács bibornok, az általános elkeseredés lecsillapítására egyik pásztorlevelében különösen azért védekezik, hogy a keresztesek közt sok plébános és szerzetes is van. Tudjátok meg — írta Bakács — hogy szívünknek súlyos fájdalmára s méltatlankodva értesültünk róla, hogy né-

mely papok, szerzetesek és világi klerikusok más egyházi és világi személyekkel együtt, kik alkalmasint a konkolyhintő gonosz szellemek sugallatából, de sem tőlünk, sem az apostoli szentszéktől nem nyervén felhatalmazást, szentségtörő merénylettel és kárhozatos vakmerőséggel Magyarország különböző részeiben, az általunk hirdetett szándék értelme ellen, keresztes hadat hirdetni, gyűléseket tartani, különböző sorsu embereket, nemeseket és parasztokat s a mezei nép sokaságát összezsúfolítani, a világi urak rendes jövedelmét, a királyi föliséget illető adót s egyéb legigazságosabb és szokásos tartozást, valamint a felsőbbség iránt való engedelmességet megtagadni merészlenek, azonkívül azokra, kik e rendes tartozásokat és a királyi adót felróják, vagy követelik, halált kiáltanak és azoknak, kik az ily megölt adószedőkre követ dobznak, álnok beszédök szerint, száznapi bucsu jár jutalmul . . . »

Kifakad a biboros amiatt is, hogy őt és a pápát kárhoztatják e pórlázadás miatt, holott ők nem okai semminek, mert a legjobb szándék vezérelte őket s a bibornok az országtanács jóváhagyása után hirdette ki a keresztes hadjáratot.

A nemesek különben maguk is belátták, hogy keserű szemrehányásokkal nem szüntethetik meg a bajt, s a kormány is erélyesebben kezdett hozzálátni a lázadás levezéséhez. Kétszer egymásután szólitotta fegyverre a nemességet s a vármegyékhez irt körleveleiben megrázó szinekkel ecseteli a pór nép féktelenkedését. Megparancsolta azért, hogy úgy a nagyobb birtoku, mint a csak egy telkű nemesek összes hozzátartozóikkal táborba szálljanak, ahol Perényi Imre nádor fog rendelkezni velök.

Később azt parancsolja a kormány, hogy a nemesi felkelők a felső vármegyékből Báthory István temesi grófhoz csatlakozzanak.

Báthory ugyanis a nagylaki csatából szerencsésen s különös módon menekült meg. Szemére egy vakütést kapott s lefordult lováról. Holtnak tette magát s később egy rekettyésbe huzódott, ahonnan késő este előbujt és csolnokon szerencsésen átjutott a Maros tulsó partjára.

A király is tanácskozáásra hívta a főuraikat, amelyre megjelent a dult kedélyű érsek is. Nagy lelki megkönnyebbülést érzett, mikor látta, hogy sok főpap és főnemes ment fogadására s mintegy negyvenezer ember

gyült táborba Dózsa ellen. Főkép azon tanakodtak, hogy kit válasszanak fővezérül.

Sokan azt hangoztatták, hogy Perényi Imre nádort diktátori hatalommal kell felruházni a haza megmentése végett. Mások amellett kardoskodtak, hogy erélyes vezért kell választani. Perényi öreg is, meg beteg is, sokkal inkább az erdélyi vajdára Szapolyay Jánosra kellene bízni a fővezérletet, aki már is tekintélyes haddal rendelkezik s útban van vele Magyarország felé. Voltak többen, akik Miksa császár segélyét akarták igénybe venni, ismét mások, akik Zsigmond lengyel királyt akarták segítségül hívni. Ez utóbbi azonban őszintén kijelentette, hogy az oroszokkal való folytonos háboruja miatt nem küldhet segítséget.

Bornemisza János mindeme tervelgetésekre kijelentette, hogy amikor fejük fölött a vész, nem kell sokat tanácskozni, hanem egész erélylyel tenni kell. A nemesek ablakaikból láthatják égni a kastélyokat, futni, sirni és zokogni a megvagdalt jajveszékelő nőket és férfiakat. Egész Pest és Buda tele van már kétségbeesett menekülőkkel. Ily körülmények között ne várják a sült galambot, hanem haladék nélkül induljanak a keresztesek ellen, mert ha késlekednek, azok

ugy elhatalmasodnak, hogy külsegélylyel se törhetik meg őket. Szapolyayt kell utasítani, hogy a magyar, székely, rácز csapatokat a végvárakból összegyűjtse s azokkal rögtön vonuljon a keresztések ellen.

Indítványát a gyűlés elfogadta, de Báthory Istvánnak is megengedték, hogy a megyei nemesség zászlói alá gyülekezzenek.

Bornemisza is felhatalmazást nyert, hogy az összegyűlt csapatokkal megtámadja a szerte kóborló keresztéseket. A pesti és budai polgárok tekintélyes számu gyalogságot küldtek hozzá, ugy hogy Bornemisza azonnal megindult a közeli megyékben dúló keresztések ellen.

Alvezérei Tomori Pál, Batthyány Ferencz s a későbbi rablólovag Moré László volt. Bornemisza először is Ambrus pap három-ezer főnyi keresztése ellen indult. A lovas-parasztok be se várva az ő támadását, dühösen rohanták meg csapatait, de ezek rövid vagdalkozás után megszalasztották a minden rend nélkül támadókat, sokat levágtak vagy foglyul ejtettek közülök.

Ez az ellenségnek azonban még csak az előcsapata volt. Most maga Ambrus pap vonult ellene lengő zászlók alatt nagy számu gyalogságával.

Bornemisza előtt összezsúrtak volna, követeket küldött Száleresi Ambrushoz s a király nevében kegyelmet ígért mindazoknak, akik a fegyvert leteszik s hazaszélednek. Akik kegyelmet akarnak, azok vonuljanak jobbra, akik a harcot kívánják, forduljanak balra. Ambrus pap, akit különben is vallási rajongás hozott a táborba s a törökök ellen akart harcolni, erre nagyszámu hívével jobbra kanyarodott, míg seregének kisebb fele óriási zaj és szitkozódás között balra tartott s ütközni kívánt.

Bornemisza ekkor néhány ágyut süttetett rájuk, Tomory lovassága megrohanta szekér táborukat s irtózatos mészárlást vitt véghez köztük. Szekérsánczczal körített táborukat csakhamar elfoglalták s a futásnak eredt kereszteseket egész az isaszegi erdőig üzték, vágták, aprították.

A királyi sereg oly nagy öldöklést vitt véghez a futók között, hogy egykori följegyzés szerint, a mező holttestekkel volt fődve. Sok százan foglyul estek s ezek közül soknak orrát, fülét levágták s elrettentő például ekkép megcsonkítva eresztette őket haza.

A főbb lázadók közül tizenhatot az országos tanácsnak adott át, akiket aztán.

másnap válogatott kegyetlenséggel kivégeztek. Egyeseket oldalt, másokat szíven, mellén, vagy testének hosszában huztak karóba s irtózatos vergődésük közben felnégyelték őket.

Bornemisza ezután Hatvanban ütött tábort, míg a keresztesek a Tarcza és Eger völgye közt foglaltak állást. De újabb nagy vereség érte őket Debrőnél, majd meg Maklár táján, ahol Bonzagno érsek teljesen tönkre verte gyalogságukat és sirhoz hasonlóvá tette a mély völgyet, mely vérvörös lett az Egerig és csontoktól fehéredtek a mezők.

Eközben az Alföldön mind nagyobb mérvet öltött a lázadás. Mészáros Lőrincz a czeplédi pap, a bácsmegyei fölkelőket magához vonva, nagy sereggel vonult Dózsa felé. Utközben sok kegyetlenséget követett el a nemeseken.

Igy pl. Zólyomi Miklóst és három testvérét nemesi kastélyukban körülfogta, a házat rájuk gyújtotta s minden kincsükkel együtt elevenen elégette.

Ezután Szeged felé tartott, hogy a Maros vonal elfoglalását Dózsának elősegíthesse. Szeged népe azonban idegenkedett a fölkelőktől. Közeledtük hírére árkokat huztak a város körül, sánczokat hánytak s három-

ezer halásza fölfegyverkezett. Csupán a földmivelő tanyai nép csatlakozott a felkelőkhöz.

Jun. 14-én Mészáros már egyesült Dózsával, akit Nagy Antal jelentékeny számú gyalogsággal követett. Valószínűleg ő képezte Dózsa utóvédjét. A ráczokkal ellene vonuló Nagy Gergelyt s a fehérvári és sabácsi őrsgel támadó Oláh Balázst a környékbeli keresztesek csatlakozása után könnyen megverte, de győzelmét ki nem használhatta, mert a Tisza felé kellett nyomulnia, hogy Mészároshat háttan fedezze.

A kuruczok azt hitték, hogy a szegediek egy szívet-lélekkel csatlakoznak hozzájuk, de számításukban keserűen csalódtak s így történt, hogy Nagy Antal és Mészáros Lőrincz serege között megszakadt az összeköttetés.

E miatt aztán kelepczébe került Nagy Antal. A nemesek, ráczok és végházi örök ugyanis a tiszamenti Perlek városkában körülzárták őt s megadásra szólították föl. Követeik által kijelentették, hogy a király nevében kegyelmet kapnak mindazok, akik Nagy Antaltól elpártolnak.

Ez használt is, a parasztok nagy része szabadulást másképp nem remélve, az éj leple alatt átszökött a nemesek táborába. Vezérük hajnalban arra ébredt, hogy alig

van pár száz embere. Ekkor a templom kőkerítése mögé vette be magát, de étlen-szomjan nem tarthatván magát, végre is kénytelen volt letenni a fegyvert.

Nagy Antalt egy rácz kereskedővel, egy baráttal és számos kisebb szerepet játszó fogolylyal Budára küldték, ahol Nagyot négyfelé vágták, a barátot kerékbe törték, a kereskedőt karóba huzták. Mikor a foglyokat a vesztőhelyre vitték, menetközben valamennyien a maguk magyar nyelvén daloltak — írja egy szemtanu.

Dózsára roppant leverőleg hatott egyik legügyesebb alvezérének szerencsétlen sorsa, de azért el nem csüggesztette. Egymás után foglalta el Világos, Solymos és Lippa várát, hogy Erdélybe egyengesse az utat, ahol szintén kitört a lázadás.

Dózsához csupán egyetlen püspök irt a bibornok által történt kiátkozása után. Ez Beriszló Péter veszprémi püspök és horvát bán volt, aki többek közt ekkép intette mérsékletre Dózsát.

... «Térj magadhoz, ne játszál hatalmaddal, ismerd meg magadat. Különben későn tanulod meg, mire képes az istennek és a fejedelemnek haragja. Már is fenyeget a kegyetlen fejsze, mely a törzset gyökerestül

fogja kiirtani. S valamint egykor a Nireusnál szebb Narcissus biborszínű virággá változott át, ugy sajnálatra méltó ember, téged is hallatlan büntetéssel fog sujtani egykor a boszuló Rhamnusia.»

E levél azonban már nem birhatta visszatérésre Dózsát, sem az a hír, hogy Bertalan herczeg vezérlete alatt cseh sereg is utban van ellene.

A püspök által megjósolt gyászos vég nemsokára bekövetkezett.

XII.

Dózsa Csanád alól Temesvár ostromára indult, ahová Báthoryval együtt az egész nemesség zárkózott kincsestől, családostól. Fontos vára volt ez a végvidéknek, amely évszázadokon át nagy szerepet játszott a nemzeti küzdelmekben. A várat kettős sáncz és kettős fal védte. Dózsa az ulicsi síkon ütött tábort s a közeli erdőség által részben rejtve volt az ellenség szeme elől.

Másnap egymáshoz lánczolt hordókból, rájuk fektetett szálfákból hidat veretett a Bégán, ágyuival, társzekereivel átkelt rajta s a mai gyárváros tájékáról kerekas ágyuiból kezdte lövetni a várat.

Dózsa, akitől egyesek szeretnek minden hadvezéri képességet elvitatni, úgy akart a vár birtokába jutni, hogy a Béga vizét átakarta vezetni a Temes folyóba, hogy így a vár ne kaphasson vizet s a természetes akadálytól is megszabaduljon. Annyi bizonyos, hogy ha terve sikerült volna, a vár nem tarthatta volna magát.

Dózsa tehát egy hét kilométer hosszú csatorna ásását kezdte meg s több száz embert rendelt ki csekély fedezet alatt a munka elvégzésére.

Báthory, aki váltott lovakon sietett be Temesvárra, tüstént átlátta, hogy ez a csatorna veszte lenne a várnak. Azért, hogy a csatorna ásását megghiusítsa, éjnek idején váratlanul kitört, a rőzselángnál dolgozó sok száz napszámost váratlanul megrohanta, nagyobb részüket levágta a csekély fedezettel együtt, az állítólag őrizetlenül hagyott gátat néhány megvesztegetett s a várba menekült paraszt által átvágatta s ekkép a folyó régi medrébe tért vissza.

Dózsát az első sikertelen kísérlet nem csüggesztette el. Még nagyobb számu munkakerőt rendelt ki, több ezer főnyi őrizetet adott melléjük s ekkép sikerült a Béga folyót ha nem is a Temesbe, de árkok és

gátak segítségével legalább annak mocsarába levezetni. Egyuttal, hogy embereit nagyobb hősiességre buzdítsa, lelkesítő beszédet intézett hozzájuk és zsákmányul ígérte nekik az egész város kincsét, ha azt rövid idő alatt beveszik. A kuruczok erre fokozott erővel fogtak a vár vivásához s Dózsa annyira bizott annak elestében, hogy amig ostromágyui dörögtek, mind nagyobb aggodalommal töltve el Báthoryt, addig ő a közeli erdőkben vadászgatott és lakomákat adott.

A vár teljesen körül volt zárva s élelmi szerekben már oly nagy szükségét szenvedtek, hogy lóhussal táplálkoztak. E miatt a várban nyomorgó nemességet nagy csüggedés sőt kétségbeesés szállta meg. Sokan hangosan zugolódni kezdtek s követelöztek, hogy a várost tisztességes föltételek mellett adják föl. Báthory azonban nem csüggedett. Azzal biztatta és bátorította a békétlenkedőket, hogy a király több nemesi dandárt küld segélyükre s ezek már utban vannak.

Ezalatt pedig szemrehányó levelet irt Budára a nemesség csökönyös lassúsága miatt s támogatásukat sürgette. Azon felül esdő levelet irt Szapolyay Jánoshoz is, ami

annál nagyobb áldozatába kerülhetett, mert haragban volt az erdélyi vajdával. Levelében a viszályok feledésére buzdítja s a maga nemeseivel s nemteleneivel együtt a mindenható istennek és szülőanyánk nagy szelmeire kérte, hogy őt és hozzátartozóit szabadítsa meg az oroszán torkából. Mert különben kétségbeesnének, hogy ily szörnyű halált kell halniok.

Sőt hír szerint e levelében azt is ígérte, hogy ha Ulászló és fia meghalna, ő rá szavaz a királyválasztásnál. Szapolyay János erre, nem törődve azzal, hogy Erdélyben is dúl a polgárháború, seregével a délvidéki harctérre indult már csak azért is, hogy a szorongatott egész magyarországi nemességet lekötelezze. Várday Ferencz püspök és Werbőczy István ítélőmester is tekintélyes számú fegyveres csapattal növelte seregét.

Szapolyay a gyülekező nemesség számára Szörény határán a Vaskaput jelölte ki, a honnan a Temes és Béga mentén készült Temesvár felé vonulni. A várban mind nyomasztóbbá vált a helyzet s Báthory csak úgy tudta föntartani a rendet, hogy perczről-perczre biztatta a nemeseket Szapolyay felmentő seregének megérkezésével. A vajda

sietett is, a mennyire csak tudott. Jól fegyverzett embereivel erőltetett menetekben sietett a vár alá, a hová jul. 14. vagy 15-én érkezett. Dózsa kuruczai úgy látszik nem is álmodták, hogy délkeletről oly nagy haderő közeledik s ezt a vigyázatlanságot drágán fizették meg. A vajda az erdőből bontakozott ki teljes harczy rendben, aztán dobpergés és trombita harsogás közt indult az ulicsi mezőre.

— Nagyságos uram — jelentették lihegve Dózsa lovasai, az ellenség nagyszámu lovasággal közeledik.

— Majd elbánunk velük — csak bátorságtok legyen — felelte Dózsa, azzal öcsével együtt lóra pattant s a támadás elfogadására rendezte seregét.

Mészáros Lőrincz pedig tüzes beszéddel lelkesítette a harczvágyó kuruczokat.

— Ez a nap, ez a harcz lesz az — ugymond — mely nekik és utódaiknak nagy dicsőségére fog válni, ha bátran és győzedelmesen küzdenek; de ha elkorcsosodva, a gyalázatos félelemnek adnak helyet és megfutamodnak, úgy száműzetés, nyomor, bilincs, bitófa s oly büntetés vár rájuk, mi a halálnál is rosszabb.

Dózsa, mikor harczy rendben állt serege,

maga is buzdító beszédet intézett hozzájuk. Elmondta, hogy azt a merészséget, melyet idáig sátraikban a nemesek elnyomása végett tartott beszédekben hangoztattak, most tetteikkel is megmutathatják a csatatéren. Számra nézve tulszárnyaljuk ellenségeinket s a nemeseknek legfőbb fegyverük a czim és rang. A férfiaknak azonban meg kell vetniök az asszonyosokat, az erőseknek a puhákat, gyávákat, a sors kegyenczeit, a nemesség hiu czimével kérkedőket. Itt az idő, hogy a hazáért, feleségeikért, gyermekeikért, az annyiszor óhajtott cselekvés terére lépjenek. Ha azoknak könyeire, sóhajaira és kérelmeire gondolnak, alig szenved kétséget, hogy jövőre erőtlen lesz minden fegyver, melylyel a bűnösök az egyedül erényeiknek erejével támadók ellen védik magukat. Előre hát, isten nevében, vivják ki a nép szabadságát, annak elnyomói ellen, álljanak véres boszut a haza sanyargatóin, harczoljanak elszántan a legigazságosabb ügyért, a törvényekért, a hazai intézményekért a legembertelenebb és legerőszakosabb ellenséggel szemben!

Szapolyay maga is gyujtó beszédben tüzelte a harczra katonáit. Itt az alkalom — mondotta, hogy kegyetlen és kiméletlen

bosszút álljanak azokon, kik ártatlanul karóba huzták az urakat, megbecstelenítették feleségeiket és leányaikat. Elérkezett a bosszuállás pillanata. Példásan meg kell büntetniök Dózsát és lázadó parasztjait, kik az ország törvényeit lábbal tiporják, intézményeit felforgatják, a nemességet irtják és fosztogatják. Akiknek ilyen sötét bűn nyomja a lelküket, azok úgy se harcolhatnak bátran s az első ágyulövésekre biztosan megfutnak.

Csapatait hosszú harczvonalba állította föl, hogy mindkét szárnyon s a középen is egyszerre támadhasson. Maga a gyakorlott palotásokkal, székelyekkel s végvidéki lovasokkal a középen foglalt állást a vitéz Petrovics Péterrel, a jobb szárnyat Bánffy Jakab, a balt Kismarjai Lukács vezényelte.

Dózsa negyvenezer főnyi seregét úgy állította föl, hogy maga a középet, Lőrincz pap a balszárnyat, Gergely öcsce pedig a jobbszárnyat vezette. A támadást a palotások kezdték, akikről Dózsa táborában az a tévhit kelt szárnyra, hogy a harcz kezdetén átpártolnak. A palotások oly hevesen rohanták meg a kuruczokat, hogy azok zavarba jöttek s hátrálni kezdtek. Ekkor a megállapodás szerint Báthorynak is ki kel-

lett volna törnie a várból, de az óvatos vezér nyilván szándékosan elkésett, mert még nem volt biztos benne, hogy Szapolyay győz. Dózsa ugyanis a fenyegetett pontokra vágtatott és személyes jelenlétével, csodás hősiességével megállásra bírta a hátrálókat.

A harcz minden vonalon nagy elkeseredéssel folyt és Szapolyainak székelv vitézei roppant elszántsággal harczoltak. Különösen kitűnt vitézségével Andrassy Márton, az egyik székelv csapat parancsnoka és Bruz László, aki egyszerü jobbágy volt. Ezek legelőször hozták zavarba a kurucokat, akik fegyvereiket elhánvva futni kezdtek.

Dózsa megdöbbenve vágtatott közéjük. A székelvek közül egyetlen kardcsapással két vaspánczélos vitézt sujtott le s harsányan megállásra buzdította embereit.

Hasztalan volt minden, a székelvek fergeteg módjára söpörték őket s a futók Dózsat is magukkal rántották. Ezt látva a vajda rokona, Petrovics Péter, hirtelen sarkantyuba kapta lovát s villámgyorsan Dózsa után vágtatott. A kurucz vezéren mellvért volt, ami azonban nem fedte oldalát. Az éles szemü Petrovics egy szempillantás

alatt észrevette ezt s hosszú lándzsáját oly erővel döfte oldalába, hogy Dózsa eszméletét veszti, lefordult lováról.

A keresztesek között erre óriási rémület támadt, néhány perc alatt minden rend felbomlott s bár Lőrincz pap kétségbeesett erőfeszítéssel újból rendezni igyekezett őket, a kuruczok szanaszét futottak és Szapolyay lovassága irtózatossá öldöklést vitt véghez az összetorlódott menekülők között. Csaknem ugyanabban az időben, a mikor György vezér fogságba jutott, a jobb szárny is felbomlott s öcscse Gergely is a királyiak foglya lett. Talán éppen a két vezér szerencsétlensége volt az oka, hogy a kuruczok, akik eleinte vitézül állták az ellenség tüzét, oly hamar szétfutottak.

A három vezér közül egyedül Lőrincz pap menekült meg. Az ő csapatai a fanatizmusig lelkesítve, sokkal elszántabban harczoltak s csak akkor adták föl a harczot, amikor látták, hogy a jobb szárny és a közép teljesen szétzüllött.

Az okos és körültekintő Lőrincz pap azonban ügyesen vonta vissza csapatait s nem rohant velök az ellenség torkába, mint a két Dózsa gyámoltalan alvezérei tették, akik teljesen fejüket veszítették.

Dózsa Györgyöt Petrovics emberei föl-
emelték s mikor magához tért, Szerémi
Jánoshoz kísértette. Taurinus ekkép énekli
meg a gyászos sorsra jutott kuruczvezér
elfogását:

- . Gyáva, gyalázatos és lelketlen szolga pocsék nép :
Nem szégyelled-e tenfejedelmet így odahagyni...?
Székely, amint látá, hogy a nép gyáván eliramlék,
Szörnyű jövődjét sejtette azonnal a szive.
. . . De remegni, hogy átallt,
Arcza reményt színlelt s buját keblébe temette.

Az elfogott vezér keserűen szemlélte se-
rege pusztulását. Űvöltés, vágató paripák
szilaj dobogása, ágyuk dübörgése, lándzsák
villogása, kardok csattogása összevegyült
a legázolt futók halálhörgésével s néhány
perc alatt ezerek hullottak rakásra a ke-
resztesek közül. Akiken szebb ruha volt,
egy-egy csapat parancsnokának gondolták s
rögtön lehúzták a lóról, hogy aztán válo-
gatott kegyetlenséggel végezhessék ki. A
keresztesek közt leirhatatlan pánik támadt
s esztelenül rohantak össze-vissza, hogy
szabadulhassanak a kelepczéből.

Több százan vak rémületükben a Béga
felé vették utjokat s a lovasok által bele-
kergetve, nyomorultul ott veszttek.

Sokan eldobták fegyvereiket s megadásuk

jeléül térdre borultak, de nem volt irgalom, kegyelem. Az ilyeneket lándzsával döfték át, vagy kardcsapásokkal küldték a más-világra.

Sokan a táborban levő feleségeik és gyermekeik életeért könyörögtek, de a győztesek azoknak se irgalmaztak. Az anyák szeme láttára csapdosták agyon gyermekeiket, azután az anyákat mészárolták le.

— Szemet szemért, fogat fogért — üvöltötték a minden emberi érzésből kivetkőzött nemesi hadak s térdig gázoltak szerencsétlen magyar testvéreik vérében, akiket előbb a haza iránti szeretet, utóbb a sok akadékoskodás és kegyetlenkedés miatti elkeseredés sodort a táborba.

Valósággal vértengerben uszott a csata-tér, a melyet ezrével fődtek a halottak. Egyes történetírók csaknem huszezerre becsülik az elesettek számát.

Némely nemesi csapatok mégis irgalmasabbak voltak irántuk s ezek százával hajtották az elfogott kereszteseket Szapolyay főhadiszállására. Mészáros Lőrincz az ő balszárnyával a lápok felé menekült, a hova nem merték üldözni őket a nemesi csapatok, mert nem ismerték arra felé az utat.

Igy aztán Lőrincz pap legkevesebb veszteséggel menekülhetett Bácsmegye felé, a hol szintén sok ezer hívük volt s ezek csatlakozásával remélte, hogy tovább folytathatja a küzdelmet.

Szapolyay győzelme teljes volt. Tömérdek zászlót, élelmet, hadiszert, vágómarhát zsákmányolt a keresztesektől, akiknek szerencsétlen családjait birkák módjára hajtották össze s egy csöppet se törődtek élelmezésükkel.

A szerencsétlenek közül azok, akiket rövidesen mindjárt a csatatéren lemészároltak, még tán jobban jártak, mert legalább nem szenvedtek annyit, mint ezek, akik közül sokan éhhalállal pusztultak el.

Ilyen nagylelkűek voltak a mívelt nemesek a miveletlen s így kegyetlenségüket legalább ezzel menthető néppel szemben. Ez egyetlen csatában ezerszer annyi embert mészároltak le, mint a keresztesek az egész hadjárat alatt.

XIII.

A két Dózsát erős őrizet alatt kísérték a győztes vezér elé. Szapolyay büszke és boldog volt. A nemesek hálálkodva vették

körül s többen kijelentették a befolyásos főurak közül, hogyha királyválasztásra kerül a sor, csakis ő reá adják szavazatukat. Hogyne hizelgett volna ez mérhetetlen hiuságának.

A midőn György vezér megállott előtte, hosszan, szótlanul meredt rá. Dózsa nem volt szép ember. Egy széles kardvágás elcsufította az arczát. De vonásai szabályosak, termete arányos, szemei mély tűzűek voltak. Tekintete olyan volt, mint a sasé, bátor és merész.

Szapolyay meglepetve látta, hogy egy mákszemnyi félelem sem látszik vonásain.

— Kellett ez neked Dózsa? — szólt most fitymáló hangon a kurucz vezérhez.

— Akármit teszel velem, meg nem félemlithetsz — felelte daczosan Dózsa. — Én a nép jogaiért szálltam sikra, az elnyomott nép millióiért, akiket ti barmoknak néztek s ugysis bántak velök.

— Ha jól tudom, téged is nemessé tett a király.

— Ugy van, de én a harczmezőn szereztem rá érdemet, nem úgy, mint ti; akik apáitoktól örököltétek a nagy vagyonnal és czudar göggel együtt.

— És nem vádol a lelkiismeret, hogy

az általad annyira bálványozott népet mászárszékre vitted?

— Lelkiismeretem nyugodt. Célom nemes volt. Megakartam mutatni annak a pár ezer zsarnok nemesnek, hogy a nép milliói fölött nem lehet tovább büntetlenül kegyetlenkedni.

— Te beszélsz így, aki százszámra huzattad karóba a nemeseket?!

— Nem igaz! — pattant föl Dózsa — még százra se rug azok száma, akiket én kivégeztettem. Sok bünt követtek el az én rovásomra s az én nevemben, a nélkül, hogy tudtam volna róla. Hanem az ilyeneket szigorúan megtorolni annyi lett volna, mint koczkára tenni a célt, a miért kardot rántottam.

— Mért nem vonultál a török ellen, ahogy a király parancsolta?

— Mert láttam, hogy a megígért királyi hadakat nem küldötte s így sikerrel nem harcolhattam volna a törökök ellen.

Aztán meg ti is elkövettetek mindent, hogy vállalkozásunk kudarczot valljon. Hanem eljő még az idő, nem is olyan sokára, amikor tiz körmötökkel kaparnátok ki engem a földből, hogy segítsek rajtatok. Vagy azt hiszitek, hogy a török nem készül

boszura. Majd lóra ültök akkor, csakhogy már késő lesz.

Szapolyay gúnyosan mosolygott.

— Azt alig hiszem, hogy valaha szükségünk lenne rád. Különben is napjaid megvanak számlálva, a szörnyű bűnökért, amelyet a haza és nemesség ellen elkövettél, élteddel fogsz lakolni.

— Tudom, felelte közönnyel Dózsa, de az eszme, amiért elvérzek, tovább fog élni a pór nép millióinak szívében. Vagy azt hiszed, hogy azt is megölheted velem?!

— Igen! — felelte határozottan Szapolyai. A nép nem fog többet törvényt ülni bírái felett. A mostani vérengzés megtanított minket arra, hogy a népet az eddiginél is szigorubb féken kell tartani, hogy eszébe se jusson olyan nagyra törő álmok után futni, mint te alattad.

— Haha — felelte kaczagva Dózsa — nektek nincs hatalmatok a nép lelke fölött. Testét sanyargathatjátok, olajba főzethetitek, de a lelkével nem rendelkeztek. És vigyázatok, mert lesz még idő, amikor egyenlő lesz veletek a nép jogokban és kötelességekben is. Akkor majd megfogjátok látni, ha ti nem, hát unokáitok, hogy a nép lelke tisztább, nemesebb, romlatlanabb, mint a

tietek, a mely csak a gyönyört, a könnyelmű élvezeteket hajszojja, de a komoly tettektől irtózik.

— Nem vagyok kíváncsi sületlen jóslatodra. A nép arra való, hogy az igát huzza, mi pedig gyönyörködünk verejtéke hullásában. Azisten azért teremtette a parasztot, hogy helyettünk dolgozzék s kenyeret kapjon tőlünk munkája díjában.

— Oh az isten, az igazságos isten — egyformának teremtett minden embert, hanem a gyarló kapzsiság igába vonta a szegényt, hogy kutyája legyen a gazdagnak. Hej, máskép lett volna ez, ha én győztem volna.

— Tudom, akkor az urak lettek volna a ti szolgálítok.

— Nem így gondoltam én. Csataimmal megtisztítottam volna a nemzetet, mint a villámlás a levegőt. Aztán felosztottam volna a földet, hogy egyformán jusson mindenkinek az Ur terített asztalából.

— De magadnak legalább száz emberét kaparitottad volna meg.

— Gondolod?! Vajjon mit szereztem azóta, hogy harczba szálltam veletek. Semmit, de semmit. Engedtem, hogy zsákmányoljon a nép, hadd izlelje meg és hadd undorodjék

meg a gazdagságtól, amely minden viszálly-nak és vérontásnak, egyedüli magja itt a földön. Az teszi ellenségekké a testvéreket, a rokonokat, a szülőt és gyermeket és az egész emberiséget. Az állam csak úgy lehet nagy, boldog és hatalmas, ha minden fia anyagilag és erkölcsileg is egyenlő.

— Te szerinted tehát nem kell, se király, se nádor, se főkapitány, se kincstartó, mert elég botorul azt hiszed, hogy a nép minden rend nélkül élhet, mint a hal vízben.

— Legyen két rend: a polgárságé és a földmiveseké, de legyen vége a czimeknek, ostobaságoknak, amik gögössé s embertársaiknak kegyetlen zsarnokaivá teszik a sors kegyeltjeit.

A királyság maga is fölösleges intézmény mai rendszerében. Legyen vezére és bírója a népnek, de nem isteni jogokat bitorló zsarnoka.

Szapolyay hangosan felkaczagott.

— Székely, Székely — kiáltotta fogait szíva, örültségek ezek, amiért te életeddel fizetsz. Tudd meg szerencsétlen, hogy a hatalom olyan, mint a levegő, mely sohase szűnik meg. A kis halat bekapja a nagy, ezt pedig a nagyobb. Ilyen az ember is. A gyengét elnyomja a hatalmas, hogy ezt

viszont a még hatalmasabb nyomja el. A nemzet olyan, mint egy piramis, a talpköve, a nép legalul van, azért nyomja a legnagyobb teher. Minél feljebb kerülünk az élő, mozgó piramisban, annál kevesebb a teher rajtunk s fölötte a királyi korona legközelebb jut az éghez.

— Ámde, ha meginog az a talpkő, a piramis koronástól együtt porba omlik. Csak szabad és egyenjogu nép lehet biztos támasza a trónnak és hazának — felelte Dózsa.

— Ilyen hamis jelszavakkal csak a tudatlan népet ejthetted meg, de ránk nem hatsz velük s hogy örökre elvegyük a nép kedvét az efajta rabló-hadjáratoktól, öcséddel és alvezéreiddel együtt kegyetlenül lakolni fogsz.

— Bármit tegyetek velem, emlékemet nem tudjátok megölni. Az fölkel a sirból és magasztalni fogja örökké a nép, amelynek javát és boldogságát akartam. Elég nagy dolgokat miveltem rövid életemben, hogy fenmaradjon emlékezetem. Megaláztam a gőgös főnemességet s a zsarnokok közül sokat kiirtottam. Megmutattam nektek, hogy paraszt katonákkal is lehet dicsőséget szerezni a harcban.

— Mi hasznod lesz belőle, ha a sir férgei fölfalják testedet.

— Annál tovább él szellemem a nép között. Énekelni fognak rólam, mint a földmivesek királyáról, égis magasztal a hír s az idő sohase döntheti homályba nevemet. Éltem, és a természet által elém szabott pályát, mint harczban hatalmas végeztem be. Nem téged vádollak, kérlelhetetlen végzet, hogy elveszek; nem rád panaszkodom, állhatatlan sors, sem rád szerencse, hogy szabad ég alatt halok meg; mint halálom okát téged vádollak vétkes hivalgás és rest bővelkedés; szomorú bűn, bajoknak posvány, bős rombolással te indítottad rám e szörnyű végzetet.

— De nem csak te pusztulsz el nyomorult halállal, hanem öcséd is.

Dózsa megrendült és összerázkódott. Testvérét rendkívül szerette s jól tudta, hogy az kezdettől fogva ellenezte a nemesek ellen indított háborút. A maga életét nem bánta, de öccséért könyörögni kezdett.

— Azt ne bánts, mert ő külömb katona nálam, mondotta Szapolyaynak, és ártatlan a szegény. Ha bűnről beszélhetünk, egyedül én voltam a bűnös. Én kényszerítettem arra, hogy táboromban maradjon. Azt a

szirban se tudnám megbocsátani neked, ha ártatlan öcsémet kivégeztetnéd. Te különben annál is inkább gyakorolhatsz kegyelmet iránta, mert Petrovich a te nevedben nékem is kegyelmet ígért.

— Amit ő ígért, az rám nem kötelező.

— Nem, ha olyan tág lelkiismereted van, bár ő azt mondta, hogy csupán a te izenetedet tolmácsolja.

— Igen, ha harcz nélkül megadtad volna magadat, de így csak az isten irgalmazhat neked.

— Eszembe sincs, hogy magamnak kérjek kegyelmet, kinozhatsz, ahogy kedved tartja, csak ártatlan öcsémet ne bántsod.

— Majd meglátjuk, mit tehetünk érte — felelte rejtett kárörömmel Szapolyay.

Aztán intett embereinek, hogy az erősen megkötözött Dózsát öcscsével együtt egy földalatti üregbe zárják.

— Megálljatok! kiáltott az őt megragadó emberekre Dózsa. Még egy szavam lenne hozzád Szapolyay. Tudom, hogy vesznem kell, de tiszteld az ország törvényeit s küldess Budára, hogy ott ítéljenek el.

— Ohó — felelte szemébe kaczagva Szapolyay, hát te talán Budára küldted előbb a nemeseket, akiket földaraboltattál?

— Az más, én forradalmi téren álltam s magam szabtam a törvényeket, de te, legalább a te hited szerint törvényes alapon állsz, akkor tehát jogosan nem is ítélsz felettem.

— Vigyétek ezt a lázadót — rivallt a porkolábokra Szapolyay s azok menten elhurczolták Dózsát.

XIV.

Szapolyay összehívta a haditörvényszéket, amely rövid tanácskozás után halálra ítélte a paraszt-királynak csufolt kurucz vezért. Sorsa tehát meg volt pecsételve. A kivégzés napjával nincs tisztában a történelem, mint általában igen sok fontos részletével e szomorú kornak. Márki Sándor történetíró szerint, aki nagy szeretettel és igazságos elfogulatlansággal írta meg Dózsa György életét, valószínűleg jul. 20-án történt a kivégzés Temesvárott a Józsefvárosba vezető főúton.

A Dózsa testvéreket a bakók a térre vezették, aztán újból felolvasták előttük a halálos ítéletet.

Mindketten rendületlen nyugalommal hallgatták ezt a véritéletet, amelyet tompa dobpergés követett.

Ezután a hóhérok egy ágat hoztak elő, amelyet a cigányok földbe ástak s egy vas trónt helyeztek reá s a kurucz királynak lábaihoz rakták az uralkodói hatalom jelvényeit is.

A trón előtt tüzet raktak s annak lobogó lángjában egy ekevasból vert koronát készítettek. Mindezt az elítélt szemeláttára tették, anélkül, hogy Dózsának egyetlen arcizma megrándult volna.

Mikor minden előkészület meg volt téve, hogy a vastrónba ültessék, a hóhérok kilencz csapatvezérét kísérték a térre. E szerencsétleneket napokig éhezttették s csaknem roskadoztak, annyira elgyöngültek; Istváni szerint 15 napig éhezttették e szerencsétleneket.

Ezután félig meztelenre vetkőztették Dózsát s az állítólag áttüzesített vastrónra ültették. A nép, mely ezerével fogta körül a tért, lélekzetét visszafojtva leste, mikor ordit föl a haldokló oroszán.

De az, mintha csak megkövült volna, egyetlen jajsztót se hallatott. Fogait összeszorította s némán tűrte az elképzelhetetlen kínokat.

Szapolyay maga is lesve-leste, mikor hördül föl a paraszt-király; de az nem hogy feljajdult volna, de még meg se moczczant.

— Nem bántja azt a tűz — suttogta az álmélkodó nép.

— Na majd fogsz most jajgatni — morogta ajkát harapdálva Szapolyay.

Azután megparancsolta a cigányoknak, hogy az izzóvá tüzesített vaskoronát csipetűvel az elítélt fejébe nyomják. A cigányok teljesítették a parancsot s Dózsa fejére tették a tüzes vaskoronát. Sűrű haja egy szempillantás alatt sustorogva s megpörkölve hullott a földre. Halántékain, homlokán, vastagon fölhámlott a bőr, de Dózsa nem mozdult, csak szemeit meresztette irtózatos dühvel lelketlen kinzóira.

— Bánod-é gazzetteid? — kérdezte tőle Szapolyay.

A kurucz hős villámokat lövellt rá szeméből s fejével tagadólag intett.

A cigányok Szapolyay intésére levették róla a tüzes koronát, de most egymásután kétszer ismét a fejébe nyomták. Alig volt ember az ezernyi tömegben, aki e soha nem hallott rettenetes kinzásra iszonyodva ne fordította volna el a fejét. A hős fejbőre és homloka a szó teljes értelmében megsült s a nyári szellő sült emberhus szagát vitte szét a kíváncsi tömegbe.

Sokan befogták az orrukat, hogy ne érezzék ezt a tébolyító szagot.

Szapolyay ekkor megparancsolta meglánczolt fogolytársainak, hogy tánczolják körül Dósa György trónját.

Megszólaltak a nádsipok és hegedük s a félholtra éheztetett foglyok egymásra, majd vezérükre néztek, de nem mozdultak.

— Hajrá, orditott rájuk Szapolyay — különben egytől-egyig felnégyeltetlek. Kegyelemet csak az nyer, aki minden egyes körülforrás után Dózsába harap és husát megeszi.

Még Szapolyay emberei is iszonyodva hallgatták ezt a szörnyű parancsot.

Pedig nem volt ujság előttük, mert Dózsa birái, persze Szapolyay, a későbbi gyászkirály sugallatára, Dózsa elfogott s hetekig éheztetett társainak tudtára adták, hogy kegyelemre csak úgy számíthatnak, ha Dózsának majdan megpörkölt testéből esznek. Az egész világtörténelemben nincsen párja ennek a hallatlan kinzásnak. Ez még a hóhérok hóhérának is örök gyalázatára vált volna, nem egy királyi trónra pályázó főurnak. S jellemző e korra, hogy éppen a keresztesek szörnyű irtásával tett olyan népszerüségre szert, hogy annyi újabb vérontás után trónra emelték.

A sipok, hegedűk szóltak s a szerencsétlenek kénytelenek voltak tánczra perdülni borzalmas kinokat szenvedő vezérük körül. Mikor aztán fáradt testükkel egy kört ugáltak körül, Ortelius szerint, mint az éhes disznóknak «egyet-egyet kellett» harapniok és nyelniök Dózsa testéből. «Mely pedig nem akarta harapnia, kit megismertek, ha a szája vértől veres vót, vagy nem vót, az azon helyen leváगतott.»

Négyen lakoltak e miatt rögtöni halállal.

Mig azoknak, akik husából kiharaptak s azt megették, tényleg kegyelmet adtak.

Igy kapott kegyelmet Dózsának egy Lőrincz nevű kovácsa is, aki urának sirva harapott husába s azt lenyelte.

A kurucz király, ki az ágashoz volt kötözve, ez újabb kinokat is csodálatos nyugalommal tűrt.

Az összes egykori feljegyzések bizonyítják, hogy oly lelki erőt és hősiességet tanúsított, ami páratlanul áll az egész világon.

Mindenki csodálta vértanui nyugalma. Szörnyű kínjai közepette egyszer így szólt a hóhérokhoz :

— Én ezt a szent keresztért mindig csak a pogányoktól vártam s ime testvéreimtől

kell tünnöm; majd megvetőleg tette hozzá: Most látom csak, hogy kutyákat neveltem.

A hős még ekkor se roskadt le. Testét nem tudták megtörni, tehát a lelkét akarták összezuzni. A hagyomány szerint egyik erét felvágatták, a kibuggyanó forró vért edénybe eresztették s kényszerítették Gergely öcscsét, hogy azt bátyja előtt egy cseppig kiigya.

Majd az ő halálos ítéletét olvasták föl, amely fejvesztésre szólott. A boldogtalan ifjut megkötötték, egy tőkére ültették s bátyja szemeláttára levágták a fejét, megcsonkított testét pedig négy felé vágták.

Ezt már nem tudta elviselni György. A nagy vérvesztéstől már előbb elalélt s mikor öcscse fejét porba hullani látta, eszméletlenül roskadt le a vastrón zsámolyára.

«Ime, szétmarczangolva, vérét veszve, az életet és napvilágot meggyülölve most a földre rogy Dózsa — mondja Taurus; haldokló tagjai bágyadtan fekszenek ott, mig lassan-lassan szívéhez hatol az életerő.»

De a rettenetes boszu még ekkor se volt kielégítve. Fejét levágták, hasát és belső részeit pedig gyorsan megsütötték s Verancsics szerint megetették nemcsak hajdukkal, de egyebekkel is. E szerencsétlenek bizonyára Dózsa párthivei voltak. E vérfagyasztó un-

dokság közben pedig a jelenlevő papok és barátok hálaadó istentiszteletet tartottak, hogy a «rettentő szörnyetegtől» örökre megmenekültek.

Kezei, lábai és nyaka még ott heverték az istentelen verítélet áldozatának. Ezeket pedig hóhérok bárdjával törették s vagdaltatták össze, parancsszóra e szavakat mondva:

— Így vesszen el mindenki, ki a hazában belháborút okoz.

Törzsét pedig felnégyeltette Szapolyay, hogy azt az ország négy táján: Budán, Fejérváron Váradon és Pesten a kapukra kissegezzék. Fejét hosszú lándzsára tűzték s ajándékképpen elküldték a szegedi főbirónak Pálffy Balázsnak.

Az egykoru és későbbi történetírók a kivégzés körülményeire nézve lényegesen eltérnek egymástól, de abban mindnyájan megegyeznek, hogy Dózsa egyetlen zokszó nélkül tűrte az alávaló kínzásokat. Sok könyv is foglalkozott vele s kivált a régi czimképek és fametszetek egész borzalmasságában tüntetik föl kinszenvedéseit.

Igy az 1519-iki Stauramochia élén Dózsa övig levetkőzve trónon ül, jobbra tőle egy vállába harapó ember, fejébe két hóhér tüzes koronát nyom, körülötte meg három paraszt,

jobboldalán két vitéz, balján egy katona fujja a nádsipot. Lábai előtt egy arczczal földre borult ember karóba huzva, háta mögött meg három fölnyársalt ember.

Szóval, minden kigondolható emberi vandalismust felhasználtak, hogy a nép szívében örökös rettegést és borzalmat keltsenek a Dózsa-féle lázadás iránt. Istvánfi maga is így kiált föl: «Még is illett volna keresztényekhez, hogy a kegyetlen mészárlást a könyörület mérsékelje. Borzad az ember el-sorolni a szerencsétlennek iszonyu, rettene-tes, eddig soha nem látott s hallott bün-tetését.»

Pedig ő is épp oly igazságtalan és elfogult Dózsa megítélésében, mint a többi történet-író. Nem látják a célt, mely milliók elrabolt boldogságát, minden kincsét: jogait és szabadságát akarta visszaszerezni. Ők csak a parasztok dühöngő vezérét, a nemesekkel kegyetlenkedő szájhős demagógot látták benne, holott ha előbb nem is győződhet-tek meg róla, bebizonyította azt hősies halálával, hogy nem a szeszélyes népkegy által hallatlanul felfujt demagóg, hanem a népszabadságnak hatalmas lelki apostola volt, aki fájdalom, századokkal előzte meg korát.

Azt, hogy a vagyonszétosztást hirdette volna, alig hihetjük, mert akkor nem beszélt volna két rendről: a polgári és földmives rendről. Tagadhatatlanul nagy és súlyos hibákat követett el pl. Telegdy és Csáky kivégzésével, de hát egy forradalmi sereg nem áll angyalokból, se ördögökből, hanem gyarló s pillanatnyi szenvedélyek hatása által irányított tömegekből s folytonos kegyelem gyakorlásával se fegyelmet nem lehet tartani, se sikert nem lehet elérni.

Danton ezereket mészároltatott le, azért mégis azt mondta róla Hugó Viktor, hogy Danton nagy ember volt. Az, hogy népet égetett és rabolt, nem az ő bűne. Százados keserűség gyűlemlett össze a leigázott nép szívében s ennek zsilipet kellett nyitni, hogy kiömljön. Századokkal megelőzte korát, ebben rejlik az ő idegrázó tragikumja. Amiért ő harczolt, azt Kossuth Lajos szavára önként megadta a nemesség a népnek.

De mennyi véres verejték, mennyi keserű könny hullott addig a leigázott nép szeméből. Az egész középkoron át az volt a nemesi felfogás, hogy a nemesség dolga a katonáskodás, a paraszté meg a földművelés, melynek jövedelmében részesítenie kell urait, hogy védelmüket élvezze.

Szapolyayt szigorú kegyetlensége miatt súlyos csapással verte meg az isten. A néphit szerint ugyanis Urfelmutatásakor minduntalan megvakult s csak két év múlva, akkor is csupán anyjának és nővéreinek kegyes tettei folytán nyerte vissza szemvilágát.

Az a hely, ahol Dózsa oly rettenetes vértanu halált szenvedett, senki előtt sincs tudva biztosan. A józsefvárosi főúton a szép platán sor baloldalán, mindjárt az első terebélyes fa mellett évszázadok óta Szűz Mária képe áll, amelyet gyöngéd kezek mindig friss virágokkal koszorúznak meg. Esténként színes lámpák világítják meg a talapzatos domborművet és festett farácszat védi a járókelőktől.

A nép máig azt hiszi, hogy ott volt elhelyezve Dózsa izzó vastrónja s a kép előtt gyakran találni buzgó imádságba merült áhítatos embereket, akik azért könyörögnek, hogy hasonló szerencsétlenségtől mentse meg az isten a magyarok hazáját.

Sokkal valószínűbb azonban, hogy ezek egyszerűen csak vallási buzgóságból imádkoznak a boldogságos Szent Szűz képe előtt, anélkül, hogy tudnák, hogy az ő sza-

badságuknak egyik legnagyobb mátyrját végezték ki ott.

A szegény letiport nép keservesen bűnhődött ama vakmerőségeért, hogy szabad akart lenni.

Még ugyanez évben a novemberi országgyűlésen kegyetlen törvényeket hoztak ellenük.

Nem vették figyelembe szent Lukács evangéliumának eme szavait: «Megbocsássatok, nektek is megbocsáttatik.»

Harminczhárom napig tartott ez a hirhedt országgyűlés, mely alatt a királyt is csaknem eltette láb alól egy orgyilkos keze. A 71 szentesített törvényczikk közül 62 foglalkozott a jobbágyság ügyével.

Az első törvényczikk Szapolyay Jánosnak van szentelve, aki a Székely György által erős ostrommal körülvelt Temesvárt megszabadította, Lőrincz papot meggyőzte és a parasztlázadást rövid idő alatt kiirtotta. Mindezeket a János vajdának a királyi felség és az ország iránt tett sok és jeles szolgálatai közé számítják s törvénykönyvben örökitik meg.

Dózsa forradalmát «átkozott zavargásoknak» nevezi, melyeket legközelebbi időben országunk belsejében a parasztság az elő-

kelők s összes nemesség ellen legnagyobb és hallatlan kegyetlenséggel támasztott s mely több jeles férfinak meggyilkolásáról és sok vérnek kiontásáról emlékezetes.

Meglepő bűnbánattal azonban azt is beismeri az országgyűlés, hogy e zavarokat, amelyek az országot elárasztották, tulajdonképpen az okozta, hogy a rendet, amely nélkül egy államot se lehet kormányozni, a nemesek minduntalan fölforgatták.

Hanem ahelyett, hogy fátyolt borított volna a multra, újabb elkeseredést szított a megtizedelt parasztság között, amelynek soraiból több, mint negyven ezeret mészároltak le.

Kimondták, hogy mindazon parasztokat, kik természetes uraik ellen fölkeltek, mint megátalkodott embereket főbenjáró büntetéssel kellene ugyan sújtani, hogy azonban ne ömöljék ezentúl is annyi vér és hogy az összes parasztságot, mely nélkül a nemesség keveset ér, el ne töröljék, csak a parasztok kapitányaira, hadnagyaira, tizedeseire s egyéb lázítóira mondták ki, hogy halállal lakoljanak.

Ama nemeseket, kik csak halálfélelemből pártoltak a fölkelőkhez s alkalom adtán szökve menekültek, senki ne büntesse.

Ezenkívül kárpótlásra kötelezték a parasztságot s a károkat megyék szerint az alispánoknak, négy szolgabírónak s tizenkét felesküdt tekintélyes nemesnek kellett összeírniok. A papokat és barátokat a törvény erejénél fogva kiközösítés terhe alatt arra kötelezték, hogy a gyónás alkalmával senkit se oldozzanak fel addig, amig a nemesektől elorzott vagyont vissza nem adják.

A nemesség tehát a gyónás titkát is megsértette, csakhogy a szenvedett károkat duplán megkaphassa. Lehet képzelni, hogy mennyire nyuzhatták a szegény népet, mikor elég volt a nemesnek hit alatt tett vallomása, hogy elhiggyék neki az okozott károk nagyságát.

A kapzsi és lelkiismeretlen nemesek tehát kétszeres-háromszoros kárt vallottak be s a népnek fizetnie kellett, ha éhenhalt is e miatt.

Gondoskodtak arról is, hogy a jobbágyok, e szerencsétlen páriák jövőre fegyvert ne tarthassanak. Akinél puskát találnak, annak az új törvény szerint, jobb kezét kell levágni.

Ama jobbágyok, akik nemeseket megfogtak és megverték, ezért az illető nemesnek

száz arany frtot tartoztak fizetni. De leg-súlyosabb büntetés volt rájuk a kegyetlen megtorló intézkedések közt az, hogy meg-vonták tőlük a szabad költözködés jogát s nyuzhatták őket a nemesek — nem volt szabad tőlük elköltözni. Ez egyetlen joguktól is megfosztották s földesuraiknak kizáró-lagos és örökös rabszolgaivá tették, még pedig azért, hogy «eféle megátalkodottságuk-nak emléke és mindenkorra szóló fenytése örököseikre és háromljék és átszálljon és hogy minden század tudja, mily istentelen gonoszság az urak ellen fellázadni.»

Ez volt az a szerencsétlen 14-ik törvény-szakasz, melylyel igazán nyomorult páriává alázták a jobbágyokat s aminek alig tizen-két év múlva, a nagy nemzeti katasztrófa, a mohácsi vész volt köszönhető.

Ha Dózsát tényleg leküldötték volna a török ellen, az a megigért, de meg nem adott királyi hadak segítségével annyira megtörhette volna a törökök hatalmát, hogy a mohácsi vész s ezzel hazánk független-ségének elvesztése be nem következhetett volna.

Dózsa kivégzése után még néhány hétig tartott a keresztes hadakkal való küz-delem.

Mészáros Lőrincz a tüzes lelkű czeglédi pap serege roncsaival Bácsba huzódott, ahol Barabás pap s Pogány Benedek általánossá tette a mozgalmat s a nemesség ellenök csupán a szerémségi ráczokban talált oltalmat. Ezek a vadráczok amerre vonultak, égő városok és falvak jelölték nyomukat. Szörnyű kegyetlenségeket vittek véghez. A gyermekeket, nőket, aggokat felnyársalták, elevenen megégették, vagy összedarabolták. Barabás papot Szent-Lőrincz nevű városkába szorították, ahol Barabás hősieen védte magát, de mikor Nagy Gergely és Oláh Balázs csapatai is megérkeztek, a várost reá gyujtották, teljesen feldúlták, sok ezer emberét lemészárolták, őt magát elfogták s rajta levő ruháit meggyujtva — a toronyból ledobták.

Egy másik keresztes had Pogány Benedek vezérlete alatt a hagyomány szerint ostrom alá fogta Bakács érseket, aki számos előkelő nemessel Bács várába zárkózott. Azonban észak felől Bornemisza János, keletről Bánffy Jakab csapatai közeledtek, dél felől meg rácz portyázók törtek elő, mire a keresztesek abbahagyták az ostromot és a mocsaras vidékü Apatin felé vonultak vissza, ahonnan üldöztetés esetén

azt remélték, hogy Baranyába menekülhetnek.

Bánffy, aki nagy számu lovassággal rendelkezett, Szapolyay Mészáros Lőrincz üldözésére rendelte, aki szintén Baranya felé menekült. Bánffy, hogy ütközetre kényszerithesse Lőrincz papot, kétezer emberrel megrakta az utakat s teljes hadirendben nyomult elő.

Az eszes és tapasztalt Mészáros gyorsan észrevette, hogy kelepczét akar állítani neki. Pogány Benedek csapatait is magához vonta s hogy be ne kerítsék, elfogadta a harczot. Tüzes szavai által végsőig felbuzditott keresztesei roppant elszántsággal harczoltak s két óra hosszáig vitézül tartották magukat.

Ekkor Pogány alól a lovat kilőtték s őt magát elfogták. Sorai megzavarodtak s már-már futásnak eredtek, amikor Mészáros lelkesítő szavaival új erőt és elszántságot öntött beléjük.

A keresztések újra megálltak s a kétségbeesés dühével küzdöttek. Mindenütt elől járt Mészáros, oroszládként harczolva s példájával buzdítva az ingadozókat.

Hanem egyszerre csak több lovas vágatott feléje s az egyik kardjával olyat sujtott fejére, hogy vértől boritva lebukott.

lováról. A közvetlen mellette küzdő keresztetek azt híven, hogy elesett, megrémültek s megfutottak.

Bánffy azonban a szakgatott ingoványos terepen nem akarta halálra fárasztani lovasait s egyrészt azért, másrészt meg hogy a szegény parasztokon könyörüljön, az üldözést abbahagyta.

Ennek köszönhette Mészáros is, akit holtnak hittek, hogy elmenekülhetett. Ő ugyanis néhány percz múlva magához tért súlyos kardcsapás okozta aléltságából s négykézláb mászva egy sűrű nádasba kuszott, ahonnan észrevétlenül tovább menekülhetett. Serege azonban már teljesen szétzüllött s a csatában is oly nagy veszteséget szenvedett, hogy a holttestek ezerével fedték a harczmezőt s Verancsics szerint oly sűrűn heverték, hogy «egy testről a másikra lehetett lépni». A Bánffy követő ráczok nem vettek részt e véres csatában, de annál jobban kivették részüket a védtelen nép kegyetlen mészárlásában. Az egész Bács-Bodrogmegyét feldúlták, felégették és kirabolták.

Nőt, gyermeket, aggastyánt kiméletlenül legyilkoltak s Verancsics említi, hogy ezerszerre olyan lett a vérengzés, mint Heródes

király idejében. Nem volt elég, hogy a gyermekeket lábaiknál lecsüngesztve tizfelé is vágták, hanem borzalmas szolgálataik díjában még azt is követelték a kormánytól, hogy Szegedet felprédálhassák. Ezt ugyan nem érhatték el, de örök szégyenfoltja marad e gyászos kornak, hogy e rabló fajzattal oly lelketlen módon irtatta a nemesség a szerencsétlen magyar népet.

Egyébiránt a keresztesektől megszabadult nemesek is elég nemtelenül jártak el szerencsétlen jobbágyaikkal szemben. Így pl. Kenderessy András tüzes vaskereszttel jegyeztette meg összes jobbágyait.

Mindeme kegyetlenségek daczára még mindig jelentékeny számmal voltak keresztesek szerteszéjjel az országban. Haza szédtek volna már szívesen, ámde tudták, hogy milyen sors vár rájuk s azért inkább harczolva akartak elesni, mint szolgamódon meghódolni csak azért, hogy aztán földesuraik és inkvisitoraik részéről minden képzelhető kegyetlenkedést el kelljen viselniök.

Fejérvár, Veszprém és Bakony vidékén, amíg Beriszló püspök a határon őrködött, addig Sós Demeter, Dózsa egyik ügyes alvezére dulta, fosztogatta a nemesi birtokokat. Népe nem nagyon válogatott s

még a templomi kegyzsereket is magukkal vitték.

Sós kaszás népe ellen Szapolyay Sitkay Gotthardot, Somló és Pápa várainak parancsnokát küldötte, aki a pápai őrségen kívül ötszáz lovast vitt magával s utközben hozzá csatlakoztak a fejérvári polgárok és Gosztonyi János győri püspök katonái is.

Sós a milyen vitéz, épp oly tapasztalatlan alvezér volt. Seregét nem látta el ágyukkal s táborát még őrszemekkel se vette körül. Ez a könnyelműség okozta gyászos tragédiáját. Gosztonyi püspök meglepte őket s ágyuit rájuk süttette. Az öblös ércztorkokból olyan láng és tűz csapott ki, a mitől az ágyuhoz nem szokott parasztok halálra rémültek s amily elszántan mentek rohamra Gosztonyi csapatai ellen, épp oly eszeveszetten rohantak vissza az ágyutűztől.

Sós Demeter kétségbeesetten vágatott eléjük, hogy megállásra bírja őket, de hasztalan volt minden erőlködése, a menydörgő ágyuk robajától a keresztesek teljesen fejüket vesztették s egymást tiporva, gázolva menekültek a tűzvonalból.

Sós maga is az óriási embergomo-

lyagba szorult, a rémülettől se látó, se halló keresztesek akaratlanul is letiporták és agyvongázolták. Ilyformán menekült meg a szörnyű kivégeztetéstől. A szétfutó keresztesek itt nem nagy veszteséget szenvedtek, mert az emberséges püspök kimélni akarván őket, az ágyukat szalmával, fűvel és ronggyal töltette meg s így azok a pánikon kívül semmi kárt se tettek a keresztesekben.

Gosztonyi nem is üldöztette a futókat, a kik a nélkül is szerteszéledtek. A magyar jobbagynép megrázó tragediájának utolsó felvonása Biharmegyében játszódott le, ahol a nép már kezdettől fogva egy szívvel-lélekkel csatlakozott Dózsa zászlai alá. A vármegye szomszédos lévén Erdélylyel, a parasztforradalom lángja innen csapott át Erdélybe s így Szapolyaynak kétszeres oka volt arra, hogy az itteni lázadást mielőbb teljesen elnyomja.

A gubacsi csata után tekintélyes csapattal jelentkezett nála Tomory Pál s ezt küldte a biharmegyei lázadás elfojtására. Nemsokára ő is elindult utána Temesvár alól, hogy serege tétlenül ne vesztegeljen.

Tomory a Püspök- és Felix-fürdő táján ütött tábort s azt kettős sánczczal erősi-

tette meg. Serege napról-napra szaporodott. Perényi püspök, az Ártándyak, Bajomyok és Toldyak jelentékeny számú csapatokkal csatlakoztak hozzá, majd Szapolyay is megérkezett a derék sereggel s a keresztes nép táborát félkör alakban fogták körül.

Vezérükről biztos adatunk nincsen, de minden valószínűség szerint Mészáros Lőrincz volt, akinek az előbbi ütközetből sikerült megmenekülnie. Tomory követeket küldött a keresztesekhez s mindazoknak kegyelmet ígért, akik önként leteszik a fegyvert s hazaszélednek. A földművesekben meg is volt ere a hajlandóság, mert már maguk is belátták küzdelmük sikertelenségét, az alvezérek azonban, akik kiméletre nem számíthattak, mindenféle furfangot kieszeltek, hogy visszariasszák őket a fegyverletételtől.

A keresztesek tehát csak titokban, éjjel és egyenkint szökdöstek az urak táborába, vagy pedig hazafelé s így számuk napról-napra fogyott. Szapolyaynak tehát nem kellett volna egyebet tennie, mint pár hétig farkasszemet néznie a demoralizált keresztesekkel s azok legnagyobbbrészt önként meghódoltak volna.

Ámde ő vérüket szomjazta s látva mind gyakoribb szökésüket, nem akarta engedni azt a dicsőséget, hogy egy újabb mészárlásban össze ne morzsolja a szerencsétlen népet. Megparancsolta Tomorynak, hogy rohanja meg az elcsüggedt kereszteseket. Előbb Tomory kegyelmet ígért nekik, most pedig megrohanja őket. Az elkeseredett nép árulást látott ebben s minden erejét összeszedte, hogy győzelmesen állja meg a harczot.

Mészáros is feltüzeltelte őket s vakon rohantak a nemességre. Az ágyuk tüze azonban itt is eldöntő volt. A gyülevész se regben az ágyuk mennydörgése oly rémületet keltett, hogy rövid, de annál véresebb küzdelem után szétfutottak.

Szerémi szerint a nemesi bandériumok ismét térdig gázoltak a vérben. Több, mint háromezer keresztes holtteste fedte a csatatér.

Mészáros Lőrincz ekkor is megmenekült. de további sorsa a bizonytalanság homályába vész. Az egyik monda szerint később Szapolyay kezébe esett, aki nyársba huzatta, azután megsüttette. Egy másik szájhagyomány azt állítja, hogy Zilahon vonta meg magát, de lakossága, csakhogy kegyelmet

nyerhessen, az erdélyi vajdának kiszolgáltatta, s ez Kolozsvárott a «verőn» máglyára tétette s úgy égette el.

Szóval, Mészáros sorsa bizonytalan. A négy havi ádáz küzdelemnek azonban a Bihar mezővárosnál vívott csztával vége szakadt s következett a véres megtorlás, a rettenetes boszu, amelynek még ama szerencsétlen jobbágyok is ki voltak téve, akik nem vettek részt a keresztesek forradalmában.

Rettenetes volt a sorsa e földhöz ragadt mezei munkás népnek. Sok nemes egész falvakat perzseltetett föl, csakhogy a hajléktalanná vált jobbágyok kedvét örökre elvegye a forradalom megisméltetésétől.

A mely községből egy pár keresztes elvonult Dózsa zászlói alá, ott az összes jobbágyokat kártérítésre kötelezték s azt oly szigorúsággal hajtották be, hogy a szerencsétlenek családtagjaitól az utolsó falatot is elvették.

A lelketlen harácsolást ama gonosz ürügy alatt végezték, hogy «egy helységből 4—5 személy gonoszságot el nem követhet, ha errenézve az egész község meg nem egyezett.»

Valóságos anarkia uralkodott az országban. A nemesek egyszerűen elkobozták a jobbágyok vagyonkáját s beültek ama birtokokba, amiknek gazdáit a forradalom vi-

hara elsodorta. Akadtak közöttük fő- és alispánok is, akik az ilyen önhatalmulag elfoglalt jószágokra roppant érdemeik méltánylásául királyi adományleveleket eszköztek ki.

XV.

Taurinus szerint Szapolyay Jánost Váradon léte alkalmával megkörnyékezte az ott eltemetett Zsigmond király szelleme s megintette, hogy ha az örökös félelemnél többre becsüli a halált, bizza magát a csata rohanó árjára. Ez lesz az utolsó küzdelem s ki a pórháborút befejezi, azt mindenhol illő diadallal fogják ünnepelni.

Csakugyan a Biharnál vívott csata volt az utolsó, a mely végleg megtörte a jogokért küzdő nép ellenállását.

Az erdélyi vajda népszerűsége oly nagy lett az országban, hogy az árnyék-király helyett nagyon sokan őt kívánták látni a királyi trónon. Az ingerültség rendkívül nagy volt Ulászló és első tanácsadója Bakács János érsek ellen, a ki az ellene zúdult közhangulattól megrettenve, kétszeres őrséggel zárkózott Esztergomba.

Verbőczy és Szoby erősen ütötték a vasat Szapolyai mellett, akinek a király-

ságra való érdemesebb voltát emlegették s a nemesség is a haza megmentőjének tekintette. Ez bizonyítja, hogy a gyöngé és tehetetlen Dobzse László alatt mennyire lejárt a királyság.

A dinasztikus érzésű magyar nemzet talán el is kergette volna, hogy bálványozott hőst, Szapolyait ültesse helyette a trónra, ha nem védelmezte volna egy tizenkét ezer főnyi cseh és morva zsoldos-sereg, a melyet a pórlázadás elfojtására hozott be, de oly későn érkezett, hogy addigra Szapolyay teljesen elfojtotta a néplázadást.

Igen valószínű, hogy ha ez a tekintélyes számú zsoldos sereg néhány hónapig nem áll a király oldala mellett, Szapolyait, Dózsa György oroszlánszivű legyőzőjét s a haza megmentőjét már akkor trónra emelik.

A nemzet zöme, az annak mintegy 90%-át tevő nép tehát le volt verve, jogaitól, vagyonától, emberi méltóságától megfosztva. Évtizedeken át érezniök kellett a nemesség sujtó haragját s nemcsak nekik, de az alpapságnak is, a mely oly nagy számmal sereglett Dózsa táborába s akkor is ott maradt, a mikor kenyértörésre került a dolog.

A főnemesség azonkívül roppant fel volt ingerelve a két, népből való főpap

Bakács érsek és Szalkai János, az egyszerű csizmadia fiából lett váczai püspök ellen, akiket a Dózsa-féle forradalom felidézőinek tartottak s különösen paraszt származásukat nem tudták megbocsátani nekik.

Meglátszik ez a 24-ik törvénycikkben, amelyben kimondták, hogy a királyi felség (a paraszt elvetemültség örök emlékéül) paraszt származásut püspökké, vagy érsekké ne emeljen. És ha emelne, annak tizedet senki se tartozzék fizetni.

A főpapoknak kötelességévé tették a gonosztettben részes papok kinyomozását és elfogatását, akiket a nemesek, vagy szolgálk is letartóztathattak. Szóval, folyt a sanyargatás a nép minden rétegében, míg a nemesek bőven arattak, mert, amennyiben fegyveresen vettek részt a lázadás elfojtásában, külön adományt is kaptak.

Az árvaságra jutott nemes lányoknak pedig lehetetlenné tették, hogy «paraszt»-hoz mehessenek nőül, mert akkor egész vagyonukat elvesztették. Ily sötét lelkű és rövidlátó törvényekkel aljasították páriákká a nép millióit, csak azért, hogy annál jobban kitűnjék a diadalmas nemesség hatalma.

Századoknak kellett elmulnia, még végre belátta a nemesség, hogy a nép elnyomása

egyenlő a haza elnyomásával és kifosztásával. Örök dicsősége a 48-iki ujjászületésnek, hogy a nemesség önként levette a népről a szolgaság bilincset s maga mellé emelte.

Hol lenne most Magyarország, ha a nép ez egyenjoguságát már a Dózsa idejében elérhette volna!! Nem is volt ő rablóvezér, hanem a népszabadság legelső vértanúja, akinek emlékét sok történetíró igyekezett ugyan befeketíteni, de méltatlanul és érdemetlenül. Mert először is maga a nemesség és főpapság volt az oka, hogy a forradalom terére sodorták, másodszor pedig őt nem haszonlesés, vagy szűkkeblű kapzsiság vezette, hanem az elnyomott nép iránti szeretet.

Jogokat akart neki adni, megakarta könnyíteni elviselhetetlen terheit, hogy együtt dolgozhasson a tizezer főnyi nemességgel a haza nagygyá, boldoggá és hatalmassá tételén.

Czélja tehát nemes volt és magasztos. A 48-iki törvények szelleme századokkal előbb ihlette meg őt. Ép ez volt végzete és megrázó tragédiája. Azért magasztalják nagy íróink s látják benne a bukásában is nagy és fenséges jellemű drámahőst.
